

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Ніна РЖЕВСЬКА

«___» грудня 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ МАГІСТР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «СОЦІОЛОГІЯ»

Тема: **«ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ
ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ»**

Виконавець: здобувач вищої освіти групи С – 214М Трофімов Данііл
Олегович

Керівник: доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри
міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Хомерікі Олена
Андріївна

КИЇВ 2023

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 73 сторінки, 10 рисунків, 57 посилань на літературні джерела.

Об'єкт дослідження: волонтерська діяльність в Україні.

Мета роботи: дослідження особливостей, проблем та перспектив розвитку волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, документів, статистичних даних, опитувань, інтерв'ю, порівняльний, історичний, системний, логічний та інші.

Предмет дослідження: волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено наступні завдання дослідження:

- систематизувати соціологічні підходи до вивчення волонтерського руху.
- розглянути поняття та сутність волонтерства з урахуванням контексту воєнного конфлікту.
- проаналізувати особливості українського волонтерського руху в умовах збройної російської агресії.
- сформулювати рекомендації з підвищення ефективності волонтерської діяльності в умовах збройного конфлікту на основі отриманих результатів дослідження.

Ключові слова: ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ, ВОЛОНТЕРСТВО, СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ, ЗОВНІШНЯ ВОЄННА АГРЕСІЯ, СУСПІЛЬСТВО

ABSTRACT

Thesis contains: 73 pages, 10 figures, 57 references to literary sources.

Object of research: volunteer activities in Ukraine.

Purpose: to investigate the characteristics, problems, and prospects of the development of the volunteer movement in Ukraine amidst external military aggression.

Research methods: analysis of scientific literature, documents, statistical data, surveys, interviews, comparative, historical, systematic, logical, and other methods.

Subject of research: the volunteer movement in Ukraine in the conditions of external military aggression.

To achieve this goal in the work it is necessary to solve the following research objectives:

- Systematize sociological approaches to studying the volunteer movement.
- Consider the concept and essence of volunteering in the context of armed conflict.
- Analyze the peculiarities of the Ukrainian volunteer movement in the conditions of armed Russian aggression.
- Formulate recommendations to enhance the efficiency of volunteer activities in the circumstances of armed conflict based on the obtained research results.

Keywords: VOLUNTEER MOVEMENT, VOLUNTEERING, SOCIAL INSTITUTION, EXTERNAL MILITARY AGGRESSION, SOCIETY.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Соціологічні підходи до вивчення волонтерського руху	9
1.2. Поняття та сутність волонтерства	17
Висновки до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2: ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРАКТИКИ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ	26
2.1. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії	26
2.2. Вторинний аналіз соціологічних досліджень волонтерських практик в Україні	39
Висновки до другого розділу	45
РОЗДІЛ 3: ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	47
3.1 Програма та інструментарій соціологічного дослідження	47
3.2 Рекомендації щодо підвищення ефективності волонтерської діяльності	57
Висновки до третього розділу	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Волонтерство - це добровільна, безкорислива діяльність, спрямована на вирішення соціальних, екологічних, культурних та інших проблем суспільства. Волонтерство є одним з проявів громадянського суспільства, яке базується на цінностях свободи, демократії, солідарності та взаємодопомоги. Волонтерство також сприяє особистісному розвитку, самореалізації та соціальній інтеграції людей.

Волонтерський рух в Україні набув особливого значення в умовах зовнішньої воєнної агресії, яку розпочала Російська Федерація в 2014 році. Захоплення Криму, початок військових дій на Донбасі, повномасштабне вторгнення в 2022 році викликали масову хвилю патріотизму, співчуття та бажання допомогти українським військовим та цивільним постраждалим. Тисячі волонтерів з різних регіонів, професій, вікових груп та світоглядів об'єдналися в сотні організацій та ініціатив, що забезпечували армію, медицину, освіту, благодійність, інформаційну безпеку, правозахист та інші сфери життєдіяльності держави.

Важливим є формування повного уявлення про основні тенденції розвитку українського волонтерства як важливого складового громадянського суспільства, яке виступає активним учасником у протидії збройній російській агресії та подоланні її наслідків. Основою для утворення цілісного уявлення про майбутні перспективи волонтерства в Україні є порівняння двох фаз його активного розвитку: періодів 2014–2016 та 2022 року. Це дозволить виявити ключові тенденції у розвитку волонтерської діяльності та визначити найбільш впливові фактори, що на неї впливають. Такий підхід сприятиме виявленню якісних змін у організації волонтерської діяльності та забезпечить аргументацію перспективних напрямків його подальшого розвитку. Тому є нагальна необхідність проведення аналізу волонтерської активності в Україні протягом двох періодів збройних конфліктів (2014–2016 та 2022 роки), визначенні основних тенденцій (зокрема, впливу цифровізації) у контексті національних та світових викликів і можливостей реконструкції після війни.

Актуальність дипломної роботи полягає в тому, що волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії є недостатньо дослідженим явищем, яке має велике значення для забезпечення національної безпеки, соціальної згуртованості та демократичних перетворень в країні. Робота спрямована на виявлення особливостей, проблем та перспектив розвитку волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії, а також на розробку рекомендацій щодо його підтримки, регулювання, інституціоналізації, інтеграції та інновації.

Довідка про ступінь наукової розробки теми дипломного дослідження. Значний внесок у вивчення волонтерської проблематики внесли як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. У сучасній зарубіжній літературі дослідження феномену волонтерства досліджували – Н.Смелзер, Р.Стеббінс, Д. Байді, Д. Норт, Дж. Боно, К. Бернгардт, Т. Вантілборг, Ю. Берсон та інші.

Дослідження особливостей волонтерського руху в Україні знаходимо в напрацюваннях І.Бекешкіної, Р. Вайноли, А.Капської, Н.Комарової, М.Дейчаківського, Т.Нікітіної, В.Погрібної, О.Безрукової, А.Капської, Г.Лактіонової, О.Безпалько, Р.Вайноли, І.Зверєвої, Н.Комарової, В.Голуба, О.Карпенко. Мотиви, цінності, інтереси, потреби, виклики та перспективи українських волонтерів розробляють такі дослідники: Левченко К. В., Левченко О. В., Шевчук О. В., Балакірева О., Бондар Т., Дмитрук Д., Степаненко В. С.

Метою дипломної роботи є дослідження особливостей, проблем та перспектив розвитку волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії.

Завдання:

- систематизувати соціологічні підходи до вивчення волонтерського руху.
- розглянути поняття та сутність волонтерства з урахуванням контексту воєнного конфлікту.

- проаналізувати особливості українського волонтерського руху в умовах збройної російської агресії.
- сформулювати рекомендації з підвищення ефективності волонтерської діяльності в умовах збройного конфлікту на основі отриманих результатів дослідження.

Об'єктом дослідження є волонтерська діяльність в Україні.

Предметом дослідження є волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, документів, статистичних даних, опитувань, інтерв'ю, порівняльний, історичний, системний, логічний та інші.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дипломної роботи полягає у глибокому та системному аналізі волонтерського руху в Україні в умовах збройної російської агресії, що відображено у структурованому дослідженні та систематизації відомостей щодо соціологічних аспектів волонтерської діяльності під час війни. Робота пропонує аналіз сучасних соціологічних підходів до вивчення волонтерських практик, враховуючи вплив українського волонтерського руху на суспільство в умовах збройної російської агресії. Крім того, вона включає в себе практичне емпіричне дослідження, де застосовуються нові програми та інструментарій соціологічного аналізу в контексті військових конфліктів. Результати роботи засвідчують інноваційний підхід до рекомендацій щодо підвищення ефективності волонтерської діяльності в умовах збройної російської агресії.

Фактологічні джерела (емпірична база дослідження, відомча статистика тощо). Емпіричною базою є дослідження, проведене Громадською організацією «Інститут когнітивного моделювання» спільно з Центром «Соціальний моніторинг», проводилося з 4 по 6 березня 2022 року, дослідження у серпні 2022 «Active Group» спільно з ініціативою «Активна Громада», що націлене на вивчення перспектив розвитку волонтерського руху в контексті проблем, що виникають у вимушено переміщених осіб, кількісне

дослідження Фонду "Zagoriy Foundation" спільно з дослідницькою агенцією "Соціоінформ" на тему "Благодійність під час війни" протягом червня-липня 2022 року шляхом телефонних інтерв'ю.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Дослідження волонтерського руху в контексті зовнішньої військової агресії Росії в Україні є важливим як для поглиблення наукового розуміння цього явища, так і для розробки практичних рекомендацій. Вивчення та аналіз феномену волонтерства в умовах воєнної агресії дало змогу зрозуміти природу та механізми цього соціального явища. Дослідження волонтерства в контексті воєнного конфлікту дало нові наукові уявлення про роль та вплив громадянського суспільства на захист та допомогу в умовах загрози. Результати дослідження можуть бути корисними для влади, організацій громадянського суспільства та громадян у розробці стратегій та програм допомоги в умовах військових конфліктів. Рекомендації, отримані з дослідження, можуть бути використані для підвищення ефективності волонтерської діяльності під час війни, управління волонтерськими ресурсами та забезпечення необхідної допомоги. Робота може послужити основою для розробки методик підготовки волонтерів у кризових ситуаціях та покращення комунікації між волонтерами, владою та іншими організаціями.

Коротка довідка про структуру роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні основи волонтерства, його сутність, види, функції, мотиви, цінності, роль у суспільстві. У другому розділі проаналізовано історію, стан, структуру, напрями, форми, результати волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії. У третьому розділі наведено програму та результати соціологічного дослідження визначено проблеми, виклики, можливості, перспективи розвитку волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії та запропоновано рекомендації щодо його підтримки, регулювання, інституціоналізації, інтеграції та інновації.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Соціологічні підходи до вивчення волонтерського руху

Попри широке вивчення волонтерства у різних наукових дисциплінах, соціологія та її окремі галузі відіграють ключову роль у багатогранному дослідженні цього явища.

Існують два основних підходи до розуміння "волонтерства": широке та вузьке. У широкому розумінні, волонтерство є складною системою, яка існує у соціальних, економічних та політичних відносинах. Це спільна система волонтерських структур, яка формує практики, правила, норми та традиції волонтерства. Волонтерство є добровільною та корисною діяльністю, яка виконує важливі соціальні функції для суспільства та самого волонтера.

У вузькому розумінні, волонтерство - це форма добровільної праці, що здійснюється безоплатно та спрямована на вирішення соціально значущих проблем спільноти.

Крім цього, можна надати своє розуміння волонтерства. Це особлива форма спонтанного виявлення активності громадян, що об'єдналися для захисту своїх інтересів у різних сферах суспільства. Волонтерство - це система відносин, створена для досягнення спільної мети - задоволення власних потреб через надання безкорисливої допомоги іншим [39].

В аналізі волонтерських рухів у соціології можна зазначити кілька загальних підходів: системний, інституціональний, груповий, діяльнісний та структурно-функціональний.

Аспект системного підходу до вивчення волонтерства охоплює економічне розуміння його як системи, що взаємодіє з державою, некомерційним сектором та бізнесом. Волонтерство, у цьому економічному аспекті, представлено як ресурс третього сектору економіки та державного

сектору, а також як складова міжнародної політики та соціальної політики окремих країн.

За системним підходом, волонтерство розглядається як соціальна система, що існує у широкому контексті соціальних, економічних та політичних відносин. Воно складається з взаємодіючих добровольчих структур (суб'єктів волонтерської діяльності) та базується на цілісності, солідарності, об'єктивності та суб'єктивності.

Основні ознаки цієї системи включають:

- реалізацію волонтерства в рамках соціальної взаємодії на різних рівнях – від національного до міжнародного;
- використання соціальних, економічних, політичних та культурних ресурсів;
- наявність спільних цінностей, інтересів та установок, що формують добровольчу соціальну ідентичність.
- мета волонтерства як соціальної системи може бути представлена двома аспектами:
 - внутрішні цілі, які передбачають відтворення та розвиток самого волонтерства, збільшення його єдності та згуртованості, трансляцію культурних цінностей та мобілізацію ресурсів.
 - зовнішні цілі, які пов'язані з досягненням реальних результатів та практичної користі волонтерської діяльності [35].

Системний підхід до аналізу волонтерських рухів, який має соціологічний коріння, розглядається як філософсько-обґрунтоване знання. Зокрема, Т. Парсонс формулював та розробляв специфіку соціологічного підходу системного планування. Цей підхід у контексті аналізу волонтерства висвітлює три ключові аспекти: соціальну систему, систему особистості волонтера і культурну систему.

Волонтерство, розглянуте через призму системного підходу Т. Парсонса, стає суспільною системою, що діє у соціальних, економічних та політичних умовах на рівнях локальних спільнот і глобальної спільноти.

Люди, діючи як актори, взаємодіють та спілкуються на міжособистісному, груповому та міжгруповому рівнях.

За цим підходом, волонтерство вважається складовою соціальної системи, де взаємодіють соціальні механізми, які стимулюють практику волонтерства, та оточення, яке сприяє самоорганізації для вирішення певних проблем. "Еталонні змінні" чи культурні норми та цінності мають ключове значення як на особистісному рівні для вибору альтернативних дій, так і на рівні колективу як аспекти визначення ролей та обов'язків.

Волонтерство, як соціальна система, взаємодіє з численними іншими системами, такими як суспільний поділ праці та різні професійні сфери. Концепція "відкритості" у теорії Т. Парсонса відображає взаємозалежність та взаємодію волонтерства з іншими оточуючими системами. Це сприяє розвитку волонтерства як соціального інституту, що забезпечує масове поширення у різних культурних умовах та спонукає до його розвитку як соціального феномену на основі гуманістичних принципів.

При розгляді інституціонального підходу в соціології до волонтерського руху, феномен розглядається як соціальний інститут. За використанням інституціональної теорії, аналізуючи концепції інституту, його особливості та функції, досліджується волонтерство. Один із важливих аспектів інституту, за словами Н. Смелзера, полягає у відповідності "соціальній потребі". Спільне визначення інститутів, за Американським соціологом, полягає у створенні соціального утворення для задоволення різних соціальних потреб за допомогою ресурсів суспільства. Д. Норт додає, що "нові інститути виникають, коли суспільство розглядає можливість одержання вигоди, яку неможливо отримати в рамках існуючої інституційної системи". За логікою неінституціонального підходу Д. Нортона, волонтерство забезпечує можливість зменшення державних витрат, що, відповідно, сприяє збільшенню доходів, що слугує стимулом для формалізації волонтерства як інституту.

Діяльнісний підхід до вивчення волонтерства фокусується на розгляді цього руху як конкретної форми діяльності, яка впливає на спосіб життя

самого волонтера. Цей підхід акцентує увагу на змінах, що відбуваються у суб'єктів через спільну практичну активність у сфері волонтерства. Деякі дослідники розглядають волонтерство через призму діяльності – як індивідуальну або колективну професійну категорію.

Важливими характеристиками волонтерства можна виділити наступні:

- волонтерство як форма філантропії, де основний акцент робиться на безприбутковій діяльності;
- підкреслення альтруїстичного спрямування, яке не передбачає матеріальних вигод чи примусу;
- мотивація суб'єкта волонтерської діяльності гуманістичними цінностями;
- об'єктом діяльності стають соціальні групи, що потребують соціальної підтримки [26].

Волонтерство, у контексті діяльнісного підходу, може бути розглянуте як окрема форма соціальної практики. Загалом, соціальна практика описує "процес, під час якого конкретний історичний суб'єкт, використовуючи суспільні інституції, впливає на систему суспільних відносин, що призводить до змін у суспільстві та його розвитку".

У рамках структурно-функціонального підходу вивчення волонтерства, можна розглядати його з позиції структури та функцій. Соціальна структура волонтерства представляє собою систему відносин між акторами, такими як: волонтери, об'єднані у самоорганізовані групи, а також соціальні рухи у рамках всесвітнього волонтерського руху. Ця структура включає загальнонаціональні, регіональні та муніципальні центри розвитку волонтерства, а також міжнародні організації.

Волонтерська діяльність виконує різноманітні функції. Однак не кожен бажаючий може стати волонтером, оскільки даний вид діяльності потребує відбору кандидатів. У країнах Європи та США, де волонтерство має глибокі корені, існує процес відбору волонтерів для роботи, особливо для міжнародного волонтерства, де необхідні специфічні вміння та навички,

включаючи володіння іноземними мовами. Організації мають певні критерії для відбору, наприклад, для волонтерства в міжнародній організації ДООН (UNV) – агентстві ООН – необхідність вищої або технічної освіти, володіння однією з трьох мов (французька, іспанська, англійська), організаторські здібності тощо

З точки зору групового підходу, волонтерство можна розглядати як реальну інтегровану спільноту людей, які займаються добровільною діяльністю. Ця спільнота ґрунтується на поєднанні раціональних цілей та ціннісного підґрунтя, на свободі вибору та альтруїзмі. Волонтерство здійснюється поза рамками родинних та дружніх зв'язків і має на меті формування власної ідентичності, а також отримання суспільного визнання за корисну практичну допомогу.

Розглядаючи волонтерство як соціальний інститут, важливо взяти за основу інституціональну теорію в соціології. Це дозволить розуміти поняття інституту, його характеристики та функції, а потім вже аналізувати схожі характеристики волонтерства.

Однією з ключових властивостей інституту, за думкою Н. Смелзера, є його відповідність "соціальним потребам". Американський соціолог вказує, що "інститути представляють собою соціальне утворення, створене для ефективного використання ресурсів суспільства для задоволення певної соціальної потреби".

За словами Д. Норта, інститут визначає "правила гри" в суспільстві. Це формальні (закони, конституції) та неформальні (договори, прийняті кодекси поведінки) обмеження, які організують взаємодію. Він також стверджує, що нові інститути виникають, коли суспільство вбачає можливість одержати користь, недоступну в межах існуючої інституційної системи.

За логікою неоінституціонального підходу Д. Норта, волонтерство сприяє скороченню витрат держави та збільшенню доходів, що є стимулом для формалізації волонтерства через інституційний підхід.

Волонтерство є важливим елементом суспільства, що має значний вплив на соціальне життя та активність громадян. Волонтерство, що відтворюється протягом багатьох років, набуває статусу соціального інституту та виконує ряд важливих функцій.

Перш за все, волонтерство виступає як механізм регулювання діяльності волонтерів у рамках соціальних відносин, що формуються всередині волонтерської спільноти та поза її межами. Це допомагає забезпечити координацію та співпрацю між учасниками волонтерських проєктів.

Друга функція волонтерства полягає в створенні умов для задоволення потреб як самими волонтерами, так і особам, які отримують безпосередню допомогу. Це може включати як особистий розвиток волонтерів, так і надання конкретної підтримки тим, хто її потребує [11].

Крім того, волонтерство сприяє соціальній інтеграції та підтримці стійкості громадського життя, створюючи механізми для залучення різних верств суспільства до спільних справ та розвитку спільностей.

Не остання функція волонтерства полягає в здійсненні соціалізації індивідів, сприяючи їхньому особистісному росту, розвитку навичок та формуванню цінностей громадянства.

Структурні елементи волонтерства як соціального інституту можна розглядати через декілька ключових пунктів, а також через функції, які воно виконує у суспільстві.

- напрямки діяльності та відносини волонтерів: включає усі види діяльності, які здійснюють волонтери, та відносини, які складаються між ними в рамках волонтерської спільноти та за її межами.
- волонтерські організації і групи: включає організації, що координують та управляють волонтерською діяльністю, забезпечують організаційні та управлінські функції.
- норми і принципи взаємодії: включає правила та норми, які волонтери приймають в межах спільноти, а також способи взаємодії з іншими соціальними групами.

- капітал та ресурси, якими володіє волонтерська спільність, включаючи фінансові, людські, технічні та інші ресурси.
- щодо функцій волонтерства як соціального інституту, варто виокремити наступні:
 - інтегративна функція: сприяє відтворенню соціальних відносин, передачі цінностей та створенню соціальної єдності.
 - регулятивна функція: забезпечує дотримання певних норм і правил у волонтерській діяльності.
 - комунікативна функція: включає в себе комунікаційні зв'язки і соціальну взаємодію між членами волонтерської спільноти.
 - економічна функція: задовольняє потреби суспільства за рахунок волонтерських ресурсів, без оплати за їхню працю.
 - соціалізаційна функція: сприяє особистісному розвитку волонтерів та формуванню їхніх цінностей та ідентичності через участь у волонтерських діях.

Соціальні інститути мають значну роль у формуванні та розвитку соціальних спільнот, включаючи волонтерські групи та організації. Ці інститути визначають умови для функціонування соціальних спільнот, надають можливості для їх існування та сприяють соціальному контролю.

Спільність волонтерів також формується та розвивається в контексті існуючих інституційних рамок. Без цих умов, її розвиток обмежуватиметься внутрішнім потенціалом або можливостями некомерційного сектора. Державне регулювання волонтерства, зокрема, через правове забезпечення та програми підтримки, виступає в ролі створення інституційних умов для розвитку волонтерства як соціальної спільноти [6].

Однак, наразі більшість заходів стимулювання спрямовані на підтримку некомерційних організацій. Це може вказувати на те, що існуючі заходи підтримки волонтерства часто спрямовані переважно на організації, які не мають прибуткових цілей та функціонують у некомерційному секторі. Однак,

розвиток волонтерства може отримувати значну користь від сприяння державних інституцій, які сприяють його оптимальному функціонуванню та розвитку.

Волонтерство, як соціальний інститут, допомагає в розвитку особистості та сприяє її соціалізації, дозволяючи майбутнім фахівцям засвоювати соціальні ролі, норми і суспільні практики. Також воно сприяє особистісному зростанню, розвитку і самореалізації, спонукаючи до переосмислення загальнолюдських цінностей та формування уявлення про соціальну культуру і субкультури суспільства.

У волонтерській діяльності важливими завданнями є підтримка держави у вирішенні соціальних проблем, покращення якості життя населення та стимулювання громадянської активності. Волонтерство сприяє отриманню громадянами навичок самореалізації та самоорганізації для вирішення соціальних завдань. Крім того, це сприяє підготовці кадрового резерву волонтерів, створенню елементів громадської діяльності та підтримці молодіжних ініціатив, спрямованих на розвиток волонтерської праці.

Функції волонтерства можна розділити на дві групи: суб'єктивні, які стосуються внутрішніх переконань і досвіду самого волонтера, і соціальні, що охоплюють його взаємодію з оточуючими.

Серед суб'єктивних функцій волонтерства виділяють:

- світоглядна функція, що полягає у відчутті значущості волонтерської діяльності та усвідомленні своєї ролі у зміні реальності.
- виховна функція, яка вимагає від волонтера вияву таких якостей, як товариство, доброта, відданість.
- комунікаційна функція, спрямована на допомогу людям у важких життєвих ситуаціях через різні економічні та соціальні фактори.
- освітня функція, що передбачає отримання волонтером нового досвіду без фінансової винагороди.
- функція розвитку соціального капіталу, яка формує додатковий соціальний капітал через взаємодію з різними групами людей.

- рекреаційна функція, що дозволяє волонтерам використовувати вільний час для корисних суспільних справ.

- профілактична функція, яка підтримує високі моральні стандарти та організацію вільного часу для запобігання девіантної поведінки [2].

Функції волонтерства з точки зору соціуму включають кілька важливих аспектів:

- аксіологічна функція: волонтерство сприяє формуванню цінностей, необхідних у сучасному світі, таких як взаєморозуміння, терпимість та солідарність, у контексті глобалізації та полікультурної взаємодії.

- підвищення громадянської активності: волонтери стають активними членами суспільства, небайдужими до проблем інших та усвідомлюють свою здатність змінювати світ на краще через волонтерство.

- соціалізаційна функція: діяльність волонтерів, особливо серед молоді, включає школу життя через різноманітні соціальні проблеми, дозволяючи їм переймати позитивні соціальні зразки поведінки.

- сприяння вирішенню соціальних проблем: волонтерство допомагає виявити та вирішити різноманітні соціальні проблеми, які потребують ресурсів, але не мають їх.

Загалом, волонтерство сприяє розвитку особистості, формує її ціннісний світ, активізує творчість, сприяє особистісному росту та пізнавальній активності.

1.2. Поняття та сутність волонтерства

Останнім часом спостерігається значний інтерес фахівців різних галузей до волонтерства. Феномен волонтерства активно досліджується в історичній, психологічній, правовій, соціологічній, соціально-педагогічній, соціально-робочій, соціально-управлінській та соціально-психологічній сферах.

З точки зору етимології слова "волонтер", слід зазначити його походження від французького слова "volontaire", що означає "доброволець". Часто волонтери асоціюються з військовими діями у літературі. У тлумачному словнику Т. Єфремової вказується наступне визначення: волонтер - це "той, хто добровільно вступає на службу в діючу армію". Синонімом цього поняття в такому розумінні є термін "доброволець". Очевидно, на сучасному етапі це визначення втратило своє первинне значення.

У сучасній західній соціології термін "волонтерство" використовується для опису добровільної праці, яку люди виконують безоплатно з метою досягнення соціально важливих цілей та розв'язання проблем спільноти. За визначенням Р. Стеббінса, волонтерство - це "добровільна допомога, яка відрізняється від роботи або військових обов'язків". В міжнародній практиці прийнято використовувати підхід, встановлений Організацією добровольців ООН у спільному проекті аналітичної служби "Незалежний Сектор". Цей підхід визначає три критерії руху волонтерів, які охоплюють всі види волонтерської діяльності у всьому світі, водночас виключаючи інші форми суспільної поведінки, що можуть нагадувати добровільну діяльність:

- Діяльність не має на меті отримання прибутку.
- Ця діяльність є результатом добровільного вибору людини.
- Результат цієї діяльності приносить користь третім особам, а

також самим волонтерам.

Цей критерій допомагає відрізнити добровільну діяльність від різних форм розваг. Дослідники використовують широкий підхід до тлумачення поняття "треті особи". Це можуть бути друзі, сусіди або абстрактні концепції, такі як "суспільство" чи "навколишнє середовище", за винятком прямих членів сім'ї. Ці три критерії охоплюють всі аспекти діяльності волонтерів. Неправильно було б стверджувати, що добровольці працюють лише через спеціалізовані некомерційні, державні або приватні організації. Це виключило б багато випадків допомоги між друзями і сусідами. Також неправильно було б вважати, що добровольча діяльність охоплює тільки довготривалі, регулярні

зусилля, оскільки це виключило б багато випадків одноразової допомоги, як організовані, так і неорганізовані [18].

Отже, рівень участі у волонтерській діяльності може значно відрізнятись - від спорадичної участі до повного занурення у волонтерську діяльність.

З точки зору організаційної структури, волонтерство може здійснюватися як індивідуально, так і у формі груп, у громадських або приватних організаціях. Можна виділити організовані та неорганізовані форми волонтерства.

Неорганізоване волонтерство, як правило, є спонтанним і епізодичним, наприклад, надання допомоги друзям або сусідам у догляді за дитиною, ремонті або будівництві, виконання різних дрібниць, надання обладнання в оренду, реагування на стихійні лиха або випадки, спричинені людьми. Варто зауважити, що ця форма волонтерства є важливою у багатьох культурах.

Організоване волонтерство зазвичай здійснюється у некомерційному, державному та приватному секторах, частіше є систематичним та регулярним. Наприклад, участь у масових заходах, протестах, взяття участі у діяльності громадських організацій, волонтерських центрів. Ця форма волонтерства менш поширена.

на основі вказаних критеріїв існують чотири основних типи діяльності добровольців, кожен з яких може бути організованим (проводиться через конкретну організацію) або неорганізованим (спонтанний вибір групи людей або індивідуальна ініціатива).

- взаємодопомога (взаємовиручка): охоплює взаємну допомогу між людьми, взаємну підтримку та спільні зусилля для досягнення спільної мети.
- філантропія або допомога іншим членам суспільства: сфера діяльності, спрямована на надання допомоги та підтримку іншим членам суспільства, часто з орієнтацією на благодійність.
- участь у кампаніях на захист соціальної справедливості: включає участь у рухах та кампаніях, спрямованих на захист прав, боротьбу за соціальну справедливість та рівність.

- участь у самоврядуванні: діяльність, пов'язана з участю в управлінні та прийнятті рішень на рівні спільноти чи організації.

Іноді терміни "добродійність" і "волонтерство" сприймають як взаємозамінні й використовують як синоніми. Можна стверджувати, що з точки зору змісту визначення вони мають структурну єдність в їх тлумаченні. Обидва терміни охоплюють спільність добровольців або волонтерів, які здійснюють певний вид діяльності з метою досягнення конкретних цілей та завдань.

З точки зору законодавства, волонтерська діяльність розглядається як один з видів благодійної діяльності відповідно до Закону України "Про благодійну діяльність та благодійні організації".

Меценатство відрізняється від благодійної діяльності за своїми соціальними та культурними цілями. Мотиви благодійництва ґрунтуються на співчутті та милосерді, тоді як меценатство має на меті соціальну взаємодопомогу та протекціонізм. Цілі благодійності спрямовані на забезпечення соціального благополуччя у суспільстві, тоді як меценатство націлене на збереження та розвиток професійних сфер культурної діяльності. Поняття благодійності охоплює ширший спектр, ніж поняття меценатства, і можна вважати меценатство однією з форм благодійництва, настільки воно специфічне, що спеціально виділяється як культурна категорія [21].

Щодо розвитку волонтерства в історичному плані, початок волонтерського руху часто пов'язують із кінцем XIX - початком XX століття, особливо з часів Першої світової війни, коли добровольці формували воєнізовані підрозділи. В Європі волонтерський рух отримав значний розвиток у 20-х роках XX століття. Тривалий період багато молодих людей виявили бажання відновити Європу, спустошену під час Першої світової війни. У 1920 році відбувся перший волонтерський проект під Страсбургом у Франції, в якому брали участь німецька та французька молодь, відновлюючи зруйновані ферми. У 60-х роках з'явилися численні волонтерські програми, спрямовані на зближення Східної і Західної Європи. З 80-х років XX століття екологічні

проекти набули широкого поширення. Волонтерський рух став популярним серед різних вікових категорій, набравши світового розмаху та великої популярності.

14 вересня 1990 року на 11 Конгресі Міжнародної Асоціації Волонтерів в Парижі було ухвалено декларацію, яка визнає волонтерство як інструмент для сприяння економічному, соціальному, культурному та екологічному розвитку. Волонтерський рух визначається як добровільна активність, що відображає особисті погляди та позиції, активно виявляючи себе в громадському житті і виражаючи спільну діяльність.

У цьому документі три ключові ознаки волонтерства визначають суть цієї форми діяльності: 1) на рівні особистості (індивідуальний рівень) акцентується свідомий та усвідомлений вибір участі; 2) на рівні громадськості (соціальний рівень) - спрямованість на спідкування та об'єднання з іншими людьми для спільної діяльності з метою покращення якості життя; 3) на рівні суспільства (соціетальний рівень) - визнання важливості збалансованого розвитку як з економічної, так і соціальної перспектив.

Нова редакція Декларації, затверджена Радою директорів IAVE в Амстердамі у 2001 році, визнає "волонтерство як основу громадянського суспільства". Цей документ більш чітко розкриває сутність волонтерства як індивідуальної чи групової дії, а також визначає важливість волонтерської діяльності для суспільства.

Декларація акцентує на сприянні та підтримці загальнолюдських цінностей, укріпленні соціальних зв'язків як всередині, так і поза спільнотами. Ця характеристика дозволяє оцінювати дії волонтерів як цілісні, завдяки об'єднанню їхніх цілей та завдань. Декларація була прийнята і визначила національні стратегії розвитку волонтерства у понад 80 країнах світу.

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН волонтерство описується як "традиційні форми взаємодопомоги та самодопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі в економічному і соціальному розвитку, що приносять користь суспільству в цілому, громадам і самих

добровольцям...". У цьому документі зазначається, що волонтерство є важливим елементом стратегій для боротьби з бідністю, стимулювання сталого розвитку, підтримки здоров'я, запобігання стихійним лихам, управління та соціальної інтеграції (подолання соціального відчуження та дискримінації).

Зазначимо, що в міжнародних документах волонтерство розглядається як складова громадянського суспільства та механізм для вирішення глобальних проблем і може бути розглянуто як наслідок глобалізації.

З наведених визначень очевидно, що волонтерство розглядається як форма соціальної взаємодії на різних рівнях, де волонтери виступають як самостійні учасники соціальних ініціатив, а взаємні зв'язки виникають через користь для суспільства, соціальних груп та окремих осіб. Отже, з основного змісту міжнародних нормативно-правових документів випливає, що потенціал волонтерства зосереджений у громадянських ініціативах та активності учасників соціальних груп, що призводить до позитивного розвитку суспільства, соціальних груп та окремих осіб [33].

У сучасній науці відсутня єдина позиція щодо визначення волонтерства, методологічних підходів до його вивчення та регулювання. Незважаючи на те, що багато дослідників у своїх працях використовують це поняття, досі відсутнє загальноприйняте визначення цього терміна. Міждисциплінарний характер дослідження волонтерства як соціального явища призводить до різноманітності тлумачень цієї концепції.

"Напівволонтерство" та "квазіволонтерство" є новими теоретичними концепціями, що відображають перетворення волонтерської діяльності та відтворюють складність і внутрішні суперечності розвитку цієї системи.

Напівволонтерство - це форми волонтерської активності, де самі волонтери мають складнощі з ідентифікацією себе як добровольців, важко сприймають інших волонтерів як своєрідних партнерів, іноді відчують невдоволення від власної волонтерської праці. Часто така діяльність

здійснюється протягом робочого часу. У певних випадках волонтерська робота може бути спрямована на допомогу знайомим людям.

"Квазіволонтерство" – це форма імітації волонтерської діяльності, коли відсутній реальний внесок добровольців у процес надання безоплатної допомоги людям у потребі.

В даний час дослідження волонтерства ведуться представниками різних наук, таких як філософія, соціологія, психологія, економіка, соціальна робота та інші. Ці науки трактують поняття "волонтерство" з різних точок зору.

Філософія розглядає онтологічні та гносеологічні аспекти волонтерської діяльності, що дозволяє розкрити закономірності їхнього буття та усвідомлення власних цілей і сенсу життя через вільну та моральну діяльність і особисте самовдосконалення. В контексті філософії поняття "волонтер" та "волонтерська діяльність" не розглядаються як такі. Філософія працює з поняттям "доброї волі", вважаючи аксіомою, що традиції допомоги та доброї волі вбудовані в природу або визначені Богом для кожної людини.

У філософській традиції "доброї волі" та допомоги іншим людям, визначаються такі основні положення:

- моральні потреби не є вродженими і не вважаються "природними" для людини.
- людина потребує "стимулу" до вчинення добрих справ.
- цей "стимул" до добра включає формування внутрішніх (особисті переконання) і зовнішніх (культурні, економічні, психологічні) мотивів для здійснення відповідної діяльності.

Волонтерська та добровільна діяльність повинна мати визнання в суспільстві як морально цінна, законно допустима, економічно вигідна і, можливо найважливіше, поважна. Отже, необхідність розробки та реалізації конкретних проектів для формування позитивного іміджу волонтера.

В економічній науці волонтерство є добре розробленою темою, оскільки вона виявляє прямий зв'язок між волонтерською діяльністю та соціально-економічними вигодами для окремої особи, спільноти та суспільства загалом.

Економічні дослідження дозволяють оцінити вартість волонтерства як економічного явища, порівнявши цінність роботи волонтера з оплачуваною працею, оцінивши вартість послуг у комерційних та некомерційних умовах. Економічні науки розглядають волонтерство як унікальне явище на ринку праці та виокремлюють три рівні аналізу: макроекономічний - у рамках волонтерства як нетрадиційної форми зайнятості, мікроекономічний - аналіз функціонування організацій, які залучають добровольців, і наноекономічний - дослідження поведінки окремого волонтера. У сфері економіки волонтерство (або волонтерська діяльність) визначається як "система трудових відносин, що використовує механізм нематеріального стимулювання та прагне досягти соціальних, благодійних та інших суспільно-корисних цілей" [43].

З соціологічного погляду, волонтерство може розглядатися як соціальний інститут, який має свою власну структуру та виконує певні соціальні функції. Це також може бути розглянуто як система та вид соціальної діяльності, що додається до елемента суспільства. Волонтерство представлене як соціальна група, об'єднана певними цілями та здатна мобілізувати власні ресурси.

Висновки до першого розділу

В соціологічній науці існують різні підходи до вивчення волонтерських рухів, які дають можливість розглядати цю діяльність з різних точок зору. Інституціональний підхід розглядає волонтерство як частину соціальних інститутів, що виникають через суспільні норми, цінності та регуляції. Він аналізує, які установи (наприклад, релігійні організації, благодійні фонди) сприяють формуванню та підтримці волонтерських рухів. Структурно-функціональний підхід розглядає волонтерство через призму його ролі в структурі суспільства. Він досліджує, як волонтерські рухи сприяють забезпеченню функцій та стабільності суспільства. У межах системного підходу волонтерство розглядається як складова системи, де взаємодіє багато

елементів та підсистем. Цей підхід досліджує взаємозв'язок між волонтерськими групами, організаціями та їх оточенням. Діяльнісний підхід фокусується на самій діяльності волонтерів: їх мотивації, діях, впливі та результативності їхньої роботи. Груповий підхід розглядає волонтерство через призму груп та колективів, які об'єднуються для здійснення певних видів діяльності. Цей підхід досліджує, як формуються та функціонують волонтерські групи, їхні внутрішні відносини та динаміка.

Кожен з цих підходів має свої переваги та недоліки. Використання комбінації різних підходів може дозволити отримати більш повне та різностороннє розуміння волонтерських рухів та їхнього місця в суспільстві.

Волонтерський рух є складною та багатогранною соціальною явищем, що вивчається з різних підходів, включаючи соціологічні, психологічні, культурологічні та інші аспекти. Соціологічні підходи дозволяють розглядати волонтерство як складову громадянського суспільства та аналізувати його у контексті соціальних відносин та структур.

Волонтерство, визначене як безоплатна, добровільна та свідома діяльність з надання допомоги та підтримки іншим людям, має різні аспекти та вияви. Це більше, ніж просто волонтерська робота — це прояв громадянської активності та відданості загальному благу.

Поняття волонтерства включає у себе не лише безпосередню участь у благодійних акціях чи гуманітарній допомозі, але й активну участь у соціальних процесах, політичній активності та формуванні суспільних цінностей.

Сутність волонтерства полягає у здатності індивідів діяти добровільно та без оплати, виявляючи ініціативу та бажання допомагати іншим. Волонтерство є важливим чинником у формуванні спільності та покращенні соціального середовища.

РОЗДІЛ 2

ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРАКТИКИ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ

2.1. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії

Україна опинилася в складній ситуації через війну, ініційовану Росією, яка стала випробуванням для її існування. Ця війна призвела до значних людських втрат, серйозних фінансових втрат та руйнування промислових та інфраструктурних об'єктів, що були побудовані протягом багатьох років.

Російська агресія проти України створює загрозу не лише для самої країни, а й для всесвітньої системи колективної безпеки, породжуючи глобальні загрози, особливо в безпеці та гуманітарній сферах. Це вторгнення не є локальною проблемою, а має глобальне значення, що впливає на життя міжнародної спільноти, особливо на стабільність та безпеку в Європі. Тому, для протистояння збройній агресії та її наслідкам, необхідно використовувати всі доступні ресурси на різних рівнях, від місцевого до глобального.

Світове співтовариство, підтримуючи Україну у відстоюванні від збройної агресії, демонструє єдність та готовність надавати допомогу для відновлення постраждалої економіки. Наші союзники, зокрема США та ЄС, вже практично гарантують створення спільного довгострокового механізму для відбудови інфраструктури та економічної трансформації. В Україні вже розробляється стратегія післявоєнного відновлення, яка сприятиме розвитку країни як кандидата до вступу в ЄС та отриманню підтримки від загальноєвропейських програм.

Значний резерв мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства – це самоорганізаційні процеси, спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникають у зв'язку зі збройною агресією та наслідками конфлікту. Волонтерство є ефективним механізмом

цієї самоорганізації, що дозволяє спрямовувати ресурси на рятування життів громадян та вирішення нагальних соціально-економічних та безпекових проблем в критичних ситуаціях.

Український волонтерський рух у контексті збройної російської агресії відіграє ключову роль у підтримці та захисті країни. Волонтерство стає важливим інструментом для надання допомоги тим, хто постраждав внаслідок конфлікту, а також у забезпеченні підтримки військовим та цивільним жителям на фронті та у зоні конфлікту [43].

Волонтери активно працюють на передовій, забезпечуючи необхідні ресурси, включаючи медичне забезпечення, продукти харчування, амуніцію та необхідне обладнання для військових. Крім цього, волонтери здійснюють важливу роботу у підтримці біженців, які залишили свої домівки через конфлікт, надаючи їм необхідну допомогу та ресурси для виживання.

Волонтерський рух стає символом солідарності та взаємодопомоги в умовах кризи та конфлікту. Його внесок у збереження життів, підтримку військових та захист цивільного населення важливий для України в цілому.

Волонтерський рух в Україні має свою унікальну історію, яка виткається в рамках глобальних тенденцій. Початкова хвиля волонтерської активності почалася наприкінці 2013 року, а найінтенсивніше проявилася у 2014-2016 роках у зв'язку з конфліктом на Донбасі. Це був перший значний розквіт волонтерського руху, після чого настали кілька років затишшя, коли волонтерська активність громадян також відчула спад.

Тоді волонтерська допомога була спрямована на надання допомоги у врятуванні життів людей на окупованих територіях, підтримку українських військових (добровольчих батальйонів, Збройних Сил України) та допомогу переселенцям з зони конфлікту. Громадянське суспільство в Україні активізувалося через волонтерство у зв'язку з реальною загрозою втрати територіальної цілісності країни, що є унікальною специфікою українського волонтерського руху.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, повномасштабне вторгнення спричинило другу хвилю вибухоподібного розвитку волонтерського руху в Україні. Цей рух проявився швидко, масово та з новою силою. Отриманий досвід громадської самоорганізації у 2014-2016 роках став надзвичайно важливим. Україні постали нові виклики, ще більші за масштабом та руйнівною силою, ніж у минулому, які стали серйозним випробуванням для країни та всієї світової спільноти.

Український волонтерський рух у період збройної російської агресії стає об'єктом інтенсивного наукового та практичного аналізу. Особлива увага дослідників та практиків спрямована на аналіз нових форм комунікації та взаємодії волонтерів, що використовують сучасні технології інформації та зв'язку. Це стає значущим завданням для вчених, представників громадськості, волонтерів та урядових органів, оскільки дозволяє залучити ресурси для підтримки волонтерської діяльності, враховуючи обмеженість ресурсів та потреби в післявоєнному відновленні України.

Результати Світового індексу благодійності свідчать про значний прогрес у розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема в сферах волонтерства та благодійництва, як показує аналіз Charities Aid Foundation у 2021 році. З 2017 по 2021 рік, Україна зробила значний стрибок у цьому індексі, піднявшись з 81-го на 20-те місце у світовому рейтингу благодійності.

У цьому дослідженні враховувалися три показники: грошові пожертвування, допомога незнайомим людям та волонтерство. Усі ці аспекти показали покращення, що призвело до зростання сукупного індексу до 43% (порівняно з 29% у 2018 році). Дані Світового індексу благодійності, представлені CAF у співпраці з Gallup's World View World Poll, відображають стан приватної благодійності за 2021 рік, який був вплинутий пандемією коронавірусу Covid-19. Дослідження охопило 114 країн і зафіксувало думку близько 90% дорослого населення планети Земля.

Варто зауважити, що збройна російська агресія стала однією з драйверів розвитку волонтерського та благодійницького руху в Україні. Другий сплеск

активності волонтерства, спричинений повномасштабним російським вторгненням, ще раз підкреслив необхідність дослідження цього явища, особливо у зв'язку з його масштабами та реальною роллю в протистоянні з агресією та подоланні наслідків. Соціологічна група "Рейтинг" систематично вивчає думки та настрої українців, їхню участь у волонтерських та благодійницьких ініціативах та соціальне самопочуття в умовах конфлікту. Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень аналізують економічні аспекти згуртованості громад у сучасних умовах. Українська наукова спільнота разом з урядовими представниками активно веде експертні обговорення стосовно розробки Стратегії післявоєнного відновлення України.

У волонтерській діяльності в Україні в умовах збройної агресії 2014–2022 років основні цільові групи та напрями надання допомоги включають:

1. Збройні Сили України (ЗСУ):
 - Підтримка військовослужбовців та захисників у зоні активних бойових дій, яка включає постачання важливого обладнання, продовольчих та медичних засобів, захист та підтримка на передовій.
 - Медична допомога, включаючи збір фінансів для лікування поранених військових, закупівлю медичного обладнання для лікувальних закладів.
2. Громадяни, які постраждали внаслідок збройної агресії:
 - Гуманітарна допомога: надання продовольства, одягу, засобів особистої гігієни, медикаментів, будівельних матеріалів тощо.
 - Психологічна підтримка для постраждалих: консультації, групова та індивідуальна підтримка, психотерапія.
 - Підтримка біженців та переселенців: надання житла, утримання, реінтеграція в суспільство, юридична та медична допомога.

Ці напрями надання волонтерської допомоги відображають структуру волонтерської діяльності в Україні, орієнтовану на підтримку військових, які борються на передовій, та на допомогу цивільному населенню, яке постраждало внаслідок збройної агресії.

Комплексну структуру напрямів волонтерської діяльності в Україні, спрямованої на зміцнення обороноздатності країни та допомогу Збройним Силам України, можна представити наступним чином:

Надання допомоги Збройним Силам України у зоні активних бойових дій:

1. Гуманітарна допомога та забезпечення матеріальними ресурсами військовослужбовців, включаючи постачання амуніції, форми, харчів, води, медикаментів, засобів індивідуального захисту і гігієни та інше.

2. Технічна допомога, що включає в себе закупівлю, ремонт та модернізацію бойової техніки.

Допомога Збройним Силам України (військовослужбовцям) у тилу: 3. Гуманітарна допомога для задоволення базових потреб постраждалих бійців, лікування поранених, а також надання матеріальної та психологічної підтримки родинам військовослужбовців.

4. Підтримка військових лікарень та медичних установ, забезпечення їх необхідним медичним обладнанням, медикаментами, препаратами крові, протезами та технічними засобами.

Допомога сім'ям військовослужбовців, які постраждали або загинули: 5. Надання різноманітної допомоги сім'ям постраждалих бійців, включаючи гуманітарну, фінансову, психологічну, юридичну, організаційну та іншу підтримку.

Допомога у рятуванні життів поранених військовослужбовців та вивезенні їх з передової зони бою.

Пошук військовослужбовців, бійців, які зникли безвісти, а також допомога у вирішенні проблем полонених бійців, їх інформаційна підтримка та допомога в обміні полоненими.

У контексті повномасштабного вторгнення, волонтерська допомога українському населенню спрямована не тільки на військових, але й на мирних громадян. Можна виділити три основні групи громадян України, які постраждали від збройної агресії та мають власні потреби та проблеми:

1. Вимушені переселенці та їх родини, що покинули тимчасово окуповані території та зони прифронтового периметру.

2. Мешканці прифронтових і тимчасово окупованих територій, які не залишили своїх місць проживання. Ця група також включає відповідні територіальні громади загалом. Волонтери надають допомогу, включаючи медикаменти для місцевих лікарень.

3. Населення звільнених (деокупованих) територій, що потребують допомоги для відновлення умов життя. Це включає відновлення житла, інфраструктури та доступ до енергоресурсів, транспорту, медичних послуг та інших необхідних засобів.

Комплексна структура волонтерської допомоги громадянам та населенню України, що постраждали від повномасштабної збройної агресії, організована за такими напрямками:

Допомога вимушеним переселенцям, які постраждали від збройної агресії:

- гуманітарна та фінансова допомога: надання грошової допомоги, одягу, взуття, харчів, тимчасового житла, ліків, медичних послуг, засобів гігієни тощо.

- нематеріальна допомога: забезпечення юридичної, соціально-психологічної, інформаційної, організаційної підтримки.

Допомога громадянам на територіях активних бойових дій та тимчасової окупації:

- порятунок життів: евакуація до безпечних місць.
- гуманітарна та фінансова підтримка: грошова допомога, одяг, взуття, харчі, ліки, засоби гігієни та інше.

- нематеріальна допомога: у вигляді юридичної, інформаційної, психологічної, організаційної підтримки.

Допомога постраждалому населенню та громадам на деокупованих територіях:

- відновлення інфраструктури та житла: підтримка у відновленні пошкодженого житла та інфраструктури.
- гуманітарна та фінансова допомога: надання грошової допомоги, одягу, взуття, продуктових наборів, харчування, ліків, засобів гігієни тощо.
- нематеріальна допомога: соціально-психологічна, юридична, інформаційна, організаційна підтримка.

Кожен з цих напрямків має свої специфічні аспекти та види допомоги, які надаються для задоволення потреб постраждалих від збройної агресії українських громадян та населення.

Зазначена комплексна структура напрямів волонтерської діяльності щодо надання допомоги різним цільовим групам може стати основою для аналізу та дослідження українського волонтерства в контексті двох хвиль збройного протистояння (2014–2016 рр. та 2022 р.). Ця структура може послужити наскрізною аналітичною схемою для обґрунтування пріоритетів, спрямованих на розвиток волонтерства та його використання для подолання наслідків збройної агресії та післявоєнного відновлення України.

Аналіз такої структури слід зосередити на динаміці розвитку волонтерської діяльності, порівнюючи першу та другу хвилі за двома основними аспектами:

1. Зміни змісту та масштабів волонтерської діяльності:
 - процеси, напрями та чинники інституціоналізації.
 - зміни в цільових групах та напрямках надання допомоги.
 - конкретні аспекти допомоги, на яких зосереджуються волонтери тощо.
2. Особливості та напрями використання ІКТ та цифрових технологій:
 - вплив сучасних технологій на реалізацію волонтерської діяльності.
 - інструменти та платформи, використовувані волонтерами.

- трансформації в організаційних та інформаційно-комунікативних аспектах волонтерства.

Слід зауважити, що швидке поширення та використання цифрових технологій у волонтерстві в Україні не є лише реакцією на форс-мажорні обставини війни. Цей процес обумовлений загальним трендом розвитку цифрових технологій, що проникають у всі сфери суспільного життя, зокрема й у волонтерство. Це проникнення особливо активізувалося під час пандемії COVID-19, прискоривши інновації в цифровій сфері та їх вплив на волонтерську діяльність.

Порівняємо дві хвилі волонтерської допомоги ЗСУ та громадянам, постраждалим від збройної агресії через узагальнений аналіз.

Перша періодична хвиля, що відзначалася високою активністю волонтерства:

- У період проведення антитерористичної операції на Донбасі (2014-2016 роки) спостерігалася значна активізація волонтерського руху.
- У 2014 році в Україні сталося значне зростання кількості волонтерів та донорів, що призвело до виникнення потужного волонтерського руху з великим охопленням.
- У зв'язку з дисбалансом у системі державного управління та обмеженими ресурсами під час збройного конфлікту, волонтерські організації взяли на себе функції з гуманітарної допомоги силовикам та постраждалим громадянам.
- Виявлено спонтанні та масові прояви героїзму в рятівницьких акціях на користь життя та здоров'я громадян та бійців.
- Діяльність волонтерів характеризувалася слабкою інституціоналізацією та відсутністю чіткого законодавчого регулювання.
- У період 2014-2016 років спостерігалися проблеми невзаємодії між державною владою та волонтерськими організаціями.

- Основні напрямки волонтерської допомоги включали забезпечення основних потреб силовиків (харчування, одяг, взуття, захисні засоби), медичну допомогу пораненим і постраждалим, пошук зниклих осіб, допомогу в обміні полоненими та інше.

- Також існували проблеми з шахрайством та поширенням "псевдоволонтерства".

Друга хвиля волонтерської активності, яка розпочалася у 2022 році, відзначається наступним:

- Виникнення другої хвилі волонтерської активності відбулося в умовах повномасштабної збройної агресії Росії проти України, що створило національний рівень мобілізації.

- Досвід самоорганізації волонтерської діяльності українських громадян у період 2014-2016 років переріс у потужний волонтерський рух у 2022 році, зберігаючи спадкоємність із попередньою хвилею.

- Відзначається радикальне зростання рівня координації між волонтерськими організаціями та державними структурами для надання ефективної допомоги цільовим групам.

- Широке використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових платформ у співпраці між державою та волонтерськими організаціями допомагає як ЗСУ, так і постраждалим громадянам.

- Створена ефективна та прозора система обліку допомоги, що надходить від донорів для потреб ЗСУ та постраждалих громадян, активно функціонує для внутрішніх та міжнародних партнерів.

- Волонтери мають можливість придбання високотехнологічного обладнання для допомоги ЗСУ.

- Завдяки інституціоналізації та цифровізації волонтерських структур підвищилася прозорість діяльності волонтерів, а рівень шахрайства відчутно зменшився.

- Значно підвищився рівень законодавчої регламентації, адаптація законодавства про волонтерство до умов воєнного стану, посилення заходів протидії шахрайству, розширення прав волонтерів та зменшення податкового тягара.

- Відбулося значне посилення інституціоналізованості волонтерської діяльності.

Порівняно з першою хвилиною, друга хвиля волонтерської активності характеризується більшою співпрацею з державними структурами, використанням технологій, покращенням системи координації та прозорості, що призвело до більш ефективної допомоги для потреб ЗСУ та постраждалих громадян внаслідок воєнної агресії.

Волонтерський рух в Україні розвивається через триаду етапів: інституціоналізація, платформізація і мережизація.

1. інституціоналізація: включає утворення стійких волонтерських структур з великим досвідом, фінансовою спроможністю і високим рівнем авторитету.

2. платформізація: це процес об'єднання різних аспектів волонтерської діяльності через інтернет-платформи, які сприяють ефективній взаємодії всіх учасників: волонтерів, донорів, державних органів і отримувачів допомоги.

3. мережизація: це перенесення значної частини взаємодії в мережу інтернету, об'єднання всіх учасників у єдину розгалужену систему з мережевою структурою, не ієрархічною.

Платформізація та мережизація нерозривно пов'язані, вони залежать від розвитку сучасних ІКТ та цифрових технологій. З одного боку, ці технології створюють можливості для спільної взаємодії та реалізації цілей. З іншого боку, успіх цих процесів залежить від здатності та навичок учасників волонтерської діяльності у використанні цих технологій для співпраці та досягнення своїх цілей.

Використання цифрових технологій у волонтерській сфері в Україні перейшло на новий рівень, ставши ключовим фактором для посилення інституціоналізації волонтерського руху. Аналіз, здійснений в контексті тріади «інституціоналізація» – «платформізація» – «мережізація», дозволяє виявити основні тенденції у розвитку волонтерства в Україні, у яких спостерігається взаємозв'язок між процесами розвитку волонтерства та удосконаленням сучасних технологій. Ці процеси відбуваються паралельно і взаємодіють один з одним, як у сфері волонтерської діяльності, так і в галузі ІКТ. Використання можливостей ІКТ та цифрових технологій сприяє розвитку та установленню волонтерського руху в Україні в період від першої до другої хвилі його розвитку. Розуміння цих зв'язків створює необхідний науковий та управлінський контекст, що дозволяє системно розглядати процеси розвитку волонтерської діяльності та є ключовою умовою для прийняття ефективних управлінських рішень. Серед основних тенденцій можна відзначити наступне:

1. Інституціоналізація волонтерської діяльності через платформізацію, що охоплює створення інтернет-платформ, веб-порталів та інформаційно-комунікативних майданчиків. Мета цих інструментів полягає у спільному об'єднанні ресурсів волонтерів, органів державної влади, донорів, благодійників та отримувачів допомоги. Такі платформи, як «Люди для України», «Волонтерство в Україні» та «Робота в тилу», є прикладами успішної платформізації волонтерської діяльності, спрямованої на забезпечення єдиного інформаційно-комунікативного середовища для всіх учасників.

2. Інституціоналізація та розвиток системи міжнародного волонтерства та благодійництва на користь України в умовах збройної конфлікту. Основні ресурси та платформи інформації.

- CLEAR Global та Translators without borders запустили ініціативу, щоб підтримати українських біженців, перекладаючи документи про безпеку та доступ до послуг.

- Портал UA Aid Center створив онлайн-каталог інформації про контакти та адреси понад 350 підтверджених центрів допомоги українцям у 23 країнах, а також перелік необхідних речей для військових, медиків та цивільного населення.
- Інформаційні платформи Help People Leave Ukraine та Tarjimly шукають волонтерів для надання притулку українським біженцям, допомагаючи їм з одягом, харчами та транспортом.
- Інформаційна платформа Support Ukraine Now містить інформацію про фонди збору коштів та місця розміщення українців за кордоном.
- Сервіс Shelter for Ukraine допомагає українцям знайти тимчасове житло за кордоном, а також пропонує волонтерам можливість надати своє помешкання для притулку.
- Інформаційний сайт Russia invaded Ukraine містить дані про ситуацію в Україні, хід військових дій та інструкції, як допомогти Україні в протистоянні з агресором.
- Онлайн-хаб Ukraine Helpers акумулює нагальні потреби українців під час конфлікту та надає підтримку з усього світу.
- Лінія гуманітарної пошти від «Нова Пошта Глобал» працює для волонтерських організацій та осіб, які бажають допомогти Україні, забезпечуючи пересилання необхідних речей на закордонні склади.
- Міжнародний гуманітарний штаб при Львівській митниці «Допомогти UALviv» допомагає українській армії.
- MacPaw Development Foundation займається постачанням продуктів харчування, медичних засобів та інших необхідних ресурсів для тих, хто потребує допомоги.

3. Волонтерська діяльність установилася завдяки потужним інтернет-ресурсам та порталам, таким як «Крила Фенікса», «Повернись живим», «Армія SOS», «Донбас SOS», «Благодійний фонд Сергія Притули», «Народний проект» (People's Project) та інші. Вони заробили високий

авторитет та довіру завдяки своїм продуктивним діям з 2014 по 2016 рік. Ці ресурси мають "інституціональну довіру", що дуже корисно для підвищення ефективності, масштабу та оперативності співпраці, особливо в складних кризових ситуаціях, де вона грає ключову роль у об'єднанні зусиль та вирішенні найгостріших проблем.

4. Розширення спектру напрямів волонтерської діяльності відбулося завдяки використанню сучасних ІКТ, мережевих та цифрових технологій. Цифрове середовище стало полем для розвитку онлайн-волонтерства та реалізації різноманітних напрямів діяльності, зокрема протидії інформаційній війні, надання інформації щодо дій противника, пошуку зниклих осіб, розвідувальної діяльності тощо (наприклад, телеграм-канали «Інтернет Війська України», «IT Army of Ukraine», соціальні мережі, інтернет-сторінки волонтерських організацій). Україна має Волонтерський Інформаційний Фронт (ВІФ, 2022), що слугує підтримкою волонтерських організацій і ЗСУ. Одним із ключових технологічних трендів у волонтерській сфері стало активне використання мобільних пристроїв, зокрема смартфонів, через впровадження мобільних версій сайтів, соціальних мереж і різноманітних мобільних додатків. Це стало можливим завдяки поширенню смартфонів як засобів для індивідуальних комунікацій, а також розвитку мобільного інтернету, медіа, геолокації тощо. Основою цього тренду є швидкість та доступність мобільного інтернету. Волонтерство отримує значну підтримку в мережі не лише через спеціалізовані платформи, але й завдяки впровадженню мобільних додатків та розповсюдженню інструкцій щодо залучення громадян до волонтерської діяльності. Також активно розглядаються можливості розвитку співпраці волонтерів із місцевими органами влади через соціальне замовлення.

У ситуації повномасштабної збройної агресії сучасні мережеві технології та ІКТ відіграють важливу роль у стратегічних і тактичних комунікаціях. Вони стають майже єдиним засобом для збереження зв'язку, координації та спільної роботи партнерів, спільнот та організацій для надання

допомоги. Без цих технологій багато напрямків допомоги армії та населенню були би неможливі. Використання новітніх мережевих технологій підтверджується домінуванням молоді серед волонтерів, що свідчить як про потенціал для розвитку волонтерства в Україні, так і про перспективи використання цих технологій у волонтерській діяльності. Таким чином, Україна має сильну соціальну базу для розвитку волонтерства, спрямовану на використання можливостей сучасних цифрових та ІКТ.

2.2. Вторинний аналіз соціологічних досліджень волонтерських практик в Україні

Це дослідження, проведене Громадською організацією «Інститут когнітивного моделювання» спільно з Центром «Соціальний моніторинг», проводилося з 4 по 6 березня 2022 року. Вибіркова сукупність становила 2000 респондентів із всієї території України, за винятком непідконтрольних територій Луганської, Донецької областей та Автономної Республіки Крим.

Важливо враховувати, що вибірка сукупність дослідження не охопила певні території через об'єктивні обставини, такі як ситуація конфлікту та непідконтрольність цих територій на час проведення дослідження. Такі обмеження можуть вплинути на репрезентативність результатів дослідження щодо загальної популяції України.

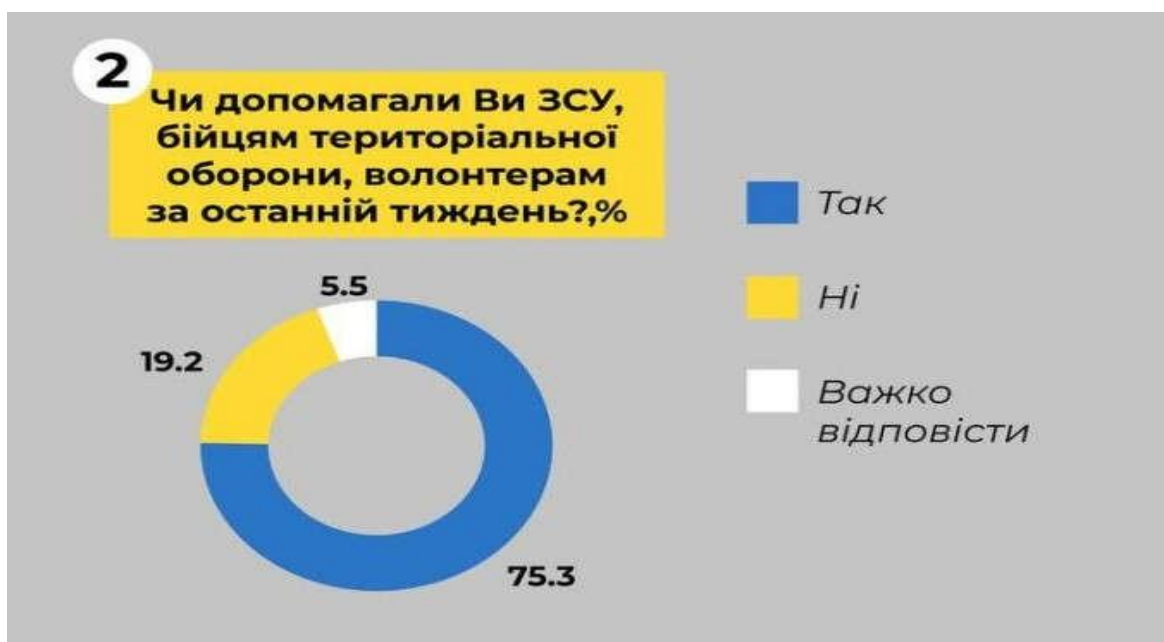

Рис. 2.1. Допомога ЗСУ, волонтерам, бійцям ТРО

За даними опитування про те, чи допомагали українці Збройним Силам України та територіальним батальйонам протягом останнього тижня, більшість українців (75,3%) відповіли, що вони допомагали ЗСУ та територіальним батальйонам. Це свідчить про високий рівень патріотизму, солідарності та підтримки армії серед населення. Менша частина українців (19,2%) відповіли, що вони не допомагали ЗСУ та територіальним батальйонам. Це може бути пов'язано з різними причинами, такими як фінансові труднощі, страх, недовіра, незнання або байдужість. Найменша частина українців (5,5%) відповіли, що вони важко відповісти на це питання. Це може свідчити про сумнів, неухильність, невизначеність або небажання відкривати свою позицію.

Ця інформація є важливою для вивчення ставлення українців до волонтерської діяльності в умовах зовнішньої воєнної агресії. Вона дозволяє виявити рівень громадянської активності, соціальної відповідальності та національної свідомості населення.

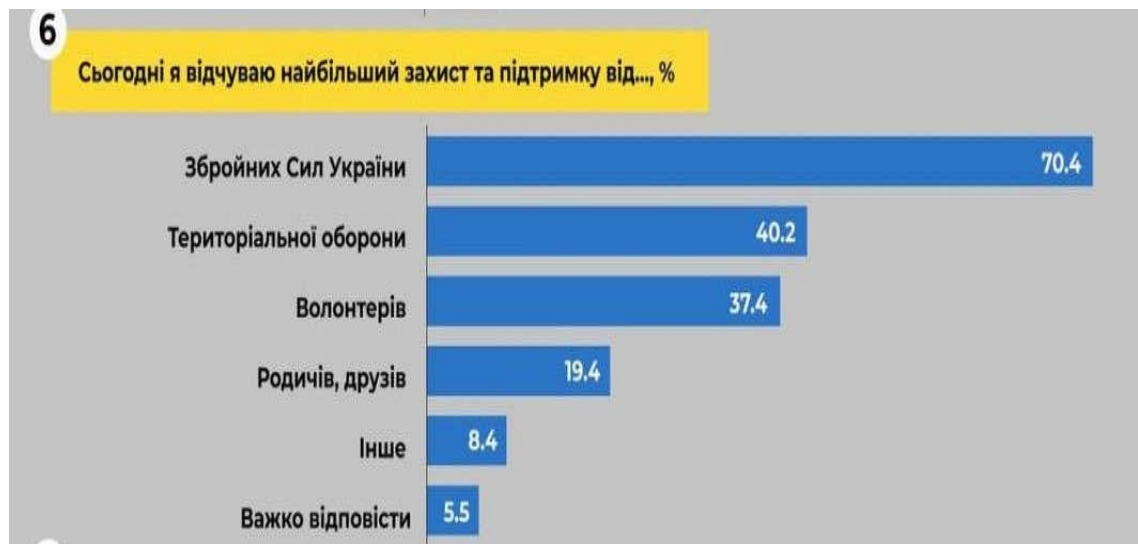

Рис. 2.2. Відчуття підтримки від волонтерів, Збройних сил України, територіальної оборони

Найбільше людей (70,4%) відчують найбільший захист від Збройних Сил України, які захищають суверенітет та територіальну цілісність країни від

зовнішньої воєнної агресії. На другому місці (40,2%) знаходиться територіальна оборона, яка складається з добровольців, які беруть участь у бойових діях на сході України. На третьому місці (37,4%) знаходяться волонтери, які надають допомогу ЗСУ, територіальній обороні, медикам, вимушеним переселенцям та іншим потребуючим. На четвертому місці (19,4%) знаходяться родина та друзі, які підтримують та захищають своїх близьких.

У серпні 2022 року компанія "Active Group" спільно з ініціативою "Активна Громада" провела дослідження, що націлене на вивчення перспектив розвитку волонтерського руху в контексті проблем, що виникають у вимушено переміщених осіб. Дослідження пройшло у містах Одеса, Дніпро, Житомир, Здовбиця Рівненської області, Староушицька ТГ Хмельницької області та Середино-Будська ТГ Сумської області. Спеціалісти з соціології організували серію фокус-груп, в яких брали участь внутрішньо переміщені особи, активісти, волонтери та місцеві мешканці громад. Наведемо основні результати цього дослідження [57]

Чому люди обирають волонтерство?

У першу чергу, основними мотивами стають патріотичні почуття: бажання сприяти перемозі, підтримати українську армію та відчуття обов'язку допомагати іншим у цей складний час. Також висловлювались претензії до тих, хто не долучився до волонтерської діяльності у цей важливий період.

Завдяки волонтерству у людей з'являється відчуття власної кращості, гордості за свої дії та мотивація продовжувати допомагати. Крім того, це стає прикладом для інших та надихає більшість людей долучитися.

Деякі люди також волонтерять, щоб уникнути вигорання. Для цього важливі спільні заходи, що сприяють творчому об'єднанню.

Чому люди припиняють волонтерство?

Більшість причин можна пояснити вигоранням чи фінансовими труднощами. Це включає втомленість, розчарування в людях та переоцінку власних можливостей.

Однак багато з цих людей з часом знову повертаються до волонтерства.

Не так часто волонтерство припиняється через зміну роботи, місця проживання, сімейні обставини або нестачу часу.

Як змусити людей приєднатися до волонтерства?

В цьому питанні важливу роль відіграють патріотичні стимули. Волонтерство – це спосіб віддячити нашим захисникам та тим, хто не байдужий, особливо у новому місті.

Крім того, існують і матеріальні мотиви, які, хоч і менш часто називають, проте є важливими. Наприклад, отримання нового досвіду, можливість самореалізації, відкриття нових горизонтів під час подорожей, а також можливість знайти нових друзів у невідомому місті.

Існують різні способи технічно залучити людей до волонтерства:

- Запрошення до виконання конкретних завдань: доставка, розгрукка, сортування та інші практичні дії.
- Організація навчання для волонтерів з акцентом на актуальність волонтерства сьогодні.
- Запит про розповсюдження певної інформації.
- Спонування інших своїм власним прикладом. Наприклад, спостерігаючи за діями інших, людина починає собі задавати питання: "Чому б і мені не долучитися?"

Залучення можна здійснити через використання знайомих, участь у діяльності громадських організацій та поширення інформації у соціальних мережах.

Також чути багато ідей щодо залучення через освітні заклади, де вчителі можуть пропонувати волонтерські можливості дітям. Важливо також організувати уроки "патріотичного виховання".

Необхідні трансформації в країні щодо волонтерства:

- Уточнення визначення терміну "волонтер" для загального розуміння його значення. Важливо розуміти, що волонтери не лише отримують, але й допомагають.

- Потреба в стабільності та прозорості, оскільки сьогодні волонтерські центри можуть зникнути в будь-який момент.
- Важливість заслуження довіри громади. Недовіра виникає через випадки, коли волонтери зловживають допомогою. Верифікація волонтера та гарантії надання коштів або речей в потрібне місце можуть врегулювати цю проблему.
- Збільшення фінансування для волонтерів для компенсації витрат, таких як паливо, комунальні послуги та інше.
- Спрощення бюрократичних процедур, включаючи переміщення вантажів через кордон та оформлення документів на робочі приміщення.
- Розробка єдиної інформаційної системи для координації дій волонтерів та громадських організацій.
- Потреба у пропаганді волонтерства та вихованні людських якостей, необхідних для волонтерства через ЗМІ та пряму рекламу.
- Створення культури волонтерства серед населення через проведення культурних заходів, пов'язаних з волонтерством.
- Створення та поширення методичних матеріалів, лекцій, фільмів та подкастів про волонтерство.

Джерела змін для розвитку волонтерства:

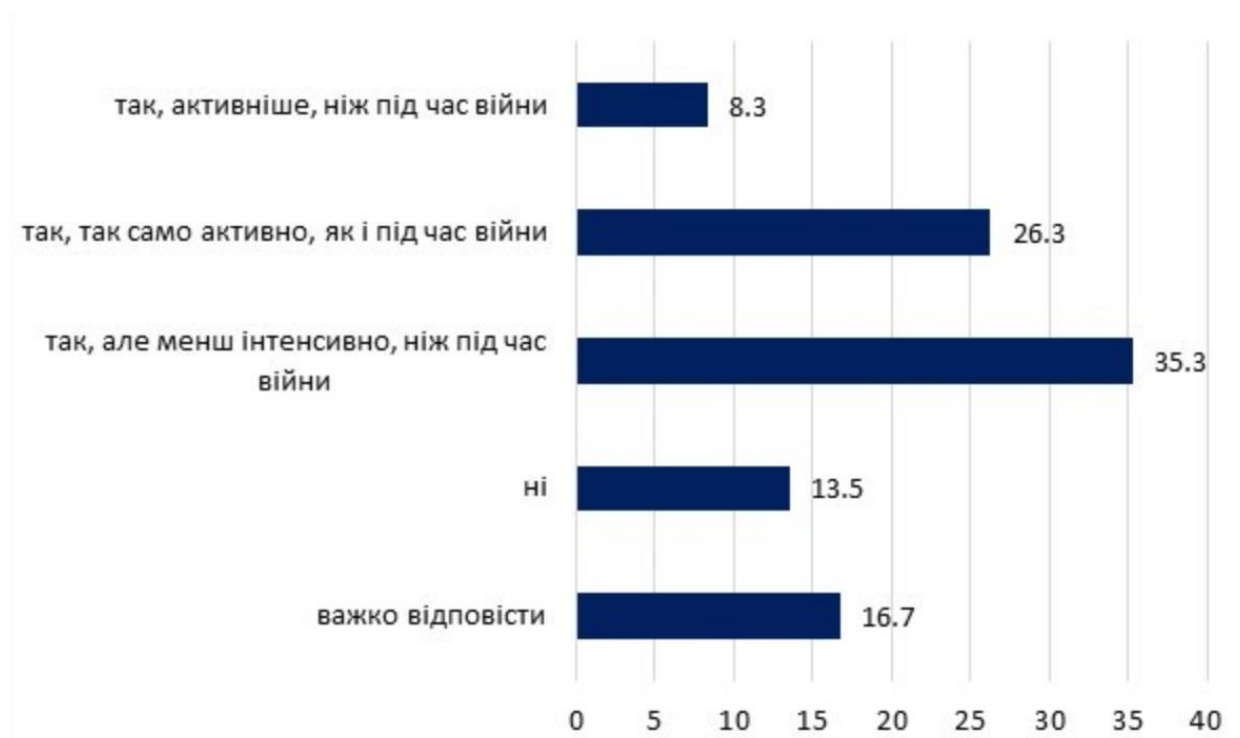
- Самостійність у сприянні змін, зміна власних поглядів, участь у громадській діяльності та створення волонтерських організацій.
- Підтримка створення агітматеріалів, що просувають ідеї волонтерства.
- Зміна інформаційної політики для підтримки волонтерських ініціатив.

Фонд "Zagoriy Foundation" спільно з дослідницькою агенцією "Соціоінформ" провели кількісне дослідження на тему "Благодійність під час війни". Збір даних відбувався протягом червня-липня 2022 року шляхом телефонних інтерв'ю, використовуючи випадкові номери. Розмір вибірки

становив 1605 осіб. Аналогічне дослідження було проведене у 2021 році, що дозволяє проаналізувати динаміку змін.

З волонтерською діяльністю займалося 33% респондентів, проте серед благодійників цей показник був вищим і склав 39%. Зазначено, що 66% волонтерів виконували фізичну роботу, таку як розвантаження вантажів або плетіння сіток, 39% організовували гуманітарну допомогу, 25% надавали підтримку військовим. Також 31% взяли участь у інформаційній боротьбі, а 10% виявилися кіберволонтерами [3].

Рисунок 2.3. Чи плануєте ви займатися волонтерством після війни? % волонтерів

26,3 % волонтерів планують займатися волонтерством після війни так само активно, як і під час війни. 8,3% планують займатися волонтерством активніше, ніж під час війни, а 35,3% – менш інтенсивно. 13,5% не планують займатися волонтерством після війни, а 16,7% важко відповісти на це питання.

Ця діаграма свідчить про те, що волонтерство в Україні є дуже поширеним та важливим явищем, яке не залежить від військової ситуації. Багато волонтерів мотивуються патріотизмом, бажанням допомогти та

самореалізуватися. Волонтерство також сприяє зміцненню громадянського суспільства, соціальної відповідальності та національної свідомості.

Висновки до другого розділу

Волонтерський рух, що активізувався в умовах збройної агресії, представляє собою сильний внутрішній ресурс громадянського суспільства, об'єднавши активних, свідомих громадян, волонтерські організації в Україні та за її межами для сприяння цінностям миру, безпеки, відповідальності та гуманізму.

Набутий українським суспільством досвід волонтерства вкрай цінний як для мобілізації внутрішніх ресурсів громадянського суспільства у вирішенні поточних завдань і подоланні викликів, так і для стратегічного використання післявоєнного відновлення країни, сприяючи розвитку громадянського суспільства в Україні та її становленню як сучасної європейської держави.

Результати дослідження підтверджують масштабне використання сучасних ІКТ, цифрових та мережевих технологій у волонтерській діяльності в Україні, що вказує на тенденцію до його інституціоналізації через платформізацію та мереживацію.

Основні тренди у розвитку українського волонтерства на даному етапі включають: значне підвищення рівня інституціоналізації волонтерського руху та формування потужних волонтерських структур; розширення спектру та масштабу допомоги волонтерських організацій; інтенсивне використання сучасних ІКТ та мережевих технологій для організації волонтерської діяльності та сприяння взаємодії з цільовими групами.

Зазначені тренди визначають напрямки державної політики розвитку волонтерства в Україні в контексті національних та глобальних викликів, сприяючи протистоянню збройній агресії та відновленню країни після конфлікту.

Досвід українського волонтерства допоміг у підсиленні національної, економічної, соціальної та продовольчої безпеки країни, збереженні людського потенціалу та військової обороноздатності, а також в подоланні наслідків війни.

Потужний потенціал українського волонтерства, разом із міжнародним волонтерством та благодійництвом, спрямованим на допомогу Україні, сприяє відновленню країни після конфлікту, підтримує культуру миру та безпеки на міжнародному рівні та сприяє формуванню системи колективної безпеки в Європі та міжнародній співпраці.

Позитивні зміни в галузі волонтерства переважають над негативними. Люди розглядають волонтерство як свою обов'язкову участь, оскільки вони не можуть бездіяльно спостерігати, поки наші захисники захищають нас і нашу країну.

Під час інформаційних кампаній важливо акцентувати увагу на соціальній користі волонтерства та пояснювати, чому саме зараз долучення до цієї справи має велике значення. Нашим основним завданням наразі є максимальне мобілізування українців для допомоги державі.

Волонтери відчують пишність за свою діяльність, вони відчують, що вони реалізують себе та є необхідними для України. Це вкрай мотивує їх продовжувати допомагати, залучати нових учасників і звертати увагу інших країн, які також можуть надавати допомогу.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1 Програма та інструментарій соціологічного дослідження

Проблемна ситуація. Волонтерський рух в Україні є одним з найяскравіших проявів громадянської активності та солідарності в умовах зовнішньої воєнної агресії. Волонтери надають безцінну допомогу військовим, вимушеним переселенцям, пораненим, дітям, літнім та іншим вразливим групам населення. Волонтерство також сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму, демократичних цінностей та соціальної відповідальності. Однак волонтерський рух в Україні стикається з рядом проблем, таких як недостатнє правове регулювання, низький рівень фінансової та інституційної підтримки, негативне ставлення деяких органів влади та суспільства, виснаження та вигорання волонтерів, ризик маніпуляції та корупції тощо. Тому необхідно провести наукове дослідження волонтерського руху в Україні, що дозволить виявити його особливості, сильні та слабкі сторони, проблеми та перспективи, а також розробити рекомендації щодо його розвитку та підтримки.

Мета дослідження: аналіз та оцінка волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії та розробка рекомендацій щодо його розвитку та підтримки.

Завдання дослідження:

1. Аналіз динаміки волонтерської активності: вивчення структури, обсягів і напрямків волонтерської діяльності під час обох хвиль збройного протистояння. Це може включати розгляд специфіки допомоги, яку надавали волонтери, та розподіл за напрямками (гуманітарна допомога, медична підтримка, психологічна допомога тощо).

2. Вивчення впливу цифровізації: аналіз впливу технологій та цифрових інструментів на розвиток волонтерського руху. Це може включати огляд використання соціальних медіа, платформ для збору коштів, способи координації та комунікації між волонтерами.

3. Оцінка впливу глобальних та національних викликів: розгляд волонтерської реакції на глобальні та національні виклики, такі як пандемія, кризи біженців, економічні та політичні зміни.

4. Перспективні напрями розвитку: оцінка можливостей розвитку волонтерського руху, зокрема його ролі у післявоєнному відновленні, створенні стійких мереж підтримки та співпраці з іншими соціальними агентами.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі волонтерської діяльності.

Предмет дослідження: особливості, проблеми та перспективи волонтерського руху в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії.

Гіпотезою дослідження є твердження, що волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії є важливим фактором зміцнення національної безпеки, соціальної згуртованості та демократичних перетворень в країні.

Теоретична інтерпретація понять.

- Волонтерство - це добровільна, безоплатна, некомерційна діяльність, спрямована на задоволення соціальних, культурних, екологічних та інших потреб суспільства або окремих осіб. Волонтерство виражає громадянську позицію, соціальну відповідальність, солідарність та людяність.

- Волонтерський рух - це сукупність волонтерських організацій, ініціатив, проектів та програм, які об'єднують волонтерів за спільними цілями, інтересами, цінностями та принципами. Волонтерський рух є одним з видів соціальних рухів, які сприяють змінам у суспільстві.

- Волонтерська організація - це неприбуткова, незалежна від держави та політичних партій організація, яка здійснює волонтерську

діяльність за певним напрямком або сферою. Волонтерська організація може мати різні форми правового статусу, такі як громадська організація, благодійний фонд, громадська спілка тощо.

- Волонтер - це особа, яка добровільно, безоплатно та свідомо бере участь у волонтерській діяльності. Волонтер може бути як членом волонтерської організації, так і самостійним учасником волонтерського руху. Волонтер має права та обов'язки, які визначаються законодавством, кодексом етики, договором або іншими документами.

- Волонтерська діяльність - це сукупність дій, які волонтери здійснюють для задоволення соціальних, культурних, екологічних та інших потреб суспільства або окремих осіб. Волонтерська діяльність може мати різні форми, такі як гуманітарна допомога, медична допомога, освітня допомога, правозахисна допомога, екологічна допомога тощо.

- Волонтерська мотивація - це сукупність причин, які спонукають волонтерів до волонтерської діяльності. Волонтерська мотивація може бути внутрішньою або зовнішньою, альтруїстичною або егоїстичною, стабільною або змінною. До внутрішніх мотивів належать бажання самореалізації, самовдосконалення, самовираження, самопідтвердження, самодопомоги, самооцінки, самоконтролю, саморозвитку тощо. До зовнішніх мотивів належать бажання допомогти іншим, вирішити соціальні проблеми, віддячити суспільству, отримати визнання, відчувати приналежність, знайти друзів, отримати досвід, навички, знання тощо.

- Зовнішня воєнна агресія – це акт або стратегічна дія з боку іншої країни або суб'єкта, спрямована на військове втручання або військову агресію проти держави або її території. Це може включати напад, окупацію, військову інтервенцію або інші форми військового впливу на суверенність країни.

- Громадянське суспільство – сукупність громадян та громадських організацій, що активно взаємодіють для захисту прав, вираження інтересів і покращення умов життя у своїй країні. Волонтерські організації часто є ключовими гравцями громадянського суспільства.

- Гуманітарна допомога – вид допомоги, яка спрямована на надання допомоги людям, що опинилися в складних життєвих обставинах або кризових ситуаціях. У контексті воєнного конфлікту це може охоплювати постачання медичних засобів, їжі, води та інших необхідних ресурсів.
- Мотивація волонтерства – сукупність факторів та причин, які підштовхують людей до участі у волонтерських ініціативах. Це може бути бажання допомогти, відчуття громадянської відповідальності, соціальна активність або особисті цінності.
- Інформаційний фронт – сфера військового конфлікту, яка охоплює різноманітні комунікаційні стратегії та дії для маніпулювання інформацією та думками громадськості. Участь волонтерів у цій сфері може включати розповсюдження правдивої інформації, відстоювання вірних поглядів та боротьбу з дезінформацією.
- Соціальна солідарність взаємна підтримка та співчуття між громадянами в складних ситуаціях або кризових умовах. Волонтери часто виявляють соціальну солідарність, надаючи допомогу тим, хто її потребує.
- Координація волонтерської діяльності – процес планування, організації та керування діяльністю волонтерів з метою ефективного виконання завдань та досягнення максимального впливу.
- Соціальна взаємодія – процес взаємодії між волонтерами, громадянами, організаціями та урядом в контексті волонтерської діяльності, спрямований на спільні цілі та досягнення позитивних змін у суспільстві.
- Підтримка військових – дії, спрямовані на підтримку військових, включаючи постачання необхідного спорядження, послуг та психологічну підтримку.

Інструментарій дослідження.

АНКЕТА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії Росії»

Шановний респонденте!

Ми проводимо дослідження громадської думки на тему: «Волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої воєнної агресії Росії». Ми маємо на меті дізнатись про ваше ставлення до волонтерської діяльності, ваші мотиви, переживання, виклики та потреби, пов'язані з волонтерством. Ваші відповіді допоможуть нам краще зрозуміти ситуацію волонтерського руху в Україні та розробити рекомендації для його підтримки та розвитку.

Ми гарантуємо анонімність та конфіденційність вашої інформації. Ваші відповіді будуть використані тільки в узагальненому вигляді для статистичного аналізу. Анкетування триватиме близько 15 хвилин.

Дякуємо вам за участь в дослідженні!

1. Чи брали ви участь у волонтерській діяльності, пов'язаній з допомогою українським військовим, які з 2014 року стримують зовнішню воєнну агресію?

- Так
- Ні
- Важко відповісти

2. Якщо так, то як часто ви займаєтесь волонтерством?

- Раз на тиждень або частіше
- Раз на місяць
- Раз на кілька місяців
- Раз на рік або рідше
- Важко відповісти

3. Якщо ні, то чому ви не берете участі у волонтерській діяльності?

- Не маю часу
- Не маю бажання
- Не маю можливості
- Не вважаю це своїм обов'язком
- Не знаю, як почати волонтерити
- Не довіряю волонтерським організаціям
- Інша причина (вказіть)

- Важко відповісти
4. Які види волонтерської допомоги ви надавали або хотіли б надавати українським військовим?
- Збір та доставка гуманітарної допомоги (одяг, харчі, медикаменти тощо)
 - Збір та доставка технічної допомоги (зброя, бронежилети, навігатори тощо)
 - Фінансова підтримка (переказ коштів на рахунки волонтерських організацій або військових підрозділів)
 - Юридична підтримка (консультації, захист прав та інтересів військових та їх родин)
 - Психологічна підтримка (спілкування, надання психологічної допомоги військовим та їх родинам)
 - Інформаційна підтримка (розповсюдження інформації про ситуацію на фронті, потреби військових, діяльність волонтерських організацій)
 - Організаційна підтримка (участь у плануванні, координації, звітності волонтерських проектів)
 - Навчальна підтримка (проведення тренінгів, семінарів, вебінарів для військових та волонтерів)
 - Інший вид допомоги (вказіть)
 - Важко відповісти
5. Які мотиви спонукали вас займатися волонтерством або хотіти займатися ним?
- Патріотизм, любов до України
 - Співчуття, бажання допомогти людям
 - Самореалізація, розвиток власних здібностей
 - Соціальна відповідальність, бажання змінити ситуацію в країні
 - Соціальна взаємодія, бажання спілкуватися з однодумцями
 - Матеріальна вигода, бажання отримати винагороду

- Престиж, бажання підвищити свій статус
- Інший мотив (вказіть)
- Важко відповісти

6. Які переживання ви відчували або відчуваєте, займаючись волонтерством?

- Радість, задоволення, гордість
- Сум, скорбота, жаль
- Гнів, обурення, протест
- Страх, тривога, невпевненість
- Нудьга, втома, розчарування
- Інші переживання (вказіть)
- Важко відповісти

7. Які виклики ви зустрічали або зустрічаєте, займаючись волонтерством?

- Недостатність часу
- Недостатність ресурсів
- Недостатність підтримки від держави
- Недостатність підтримки від громадськості
- Недостатність підтримки від родини та друзів
- Небезпека для життя та здоров'я
- Стрес, перевтома, вигорання
- Інші виклики (вказіть)
- Важко відповісти

8. Які потреби ви відчували або відчуваєте, займаючись волонтерством?

- Потреба в ресурсах (фінансових, матеріальних, технічних тощо)
- Потреба в підтримці (державній, громадській, родинній, дружній тощо)
- Потреба в навчанні (професійному, психологічному, правовому тощо)

- Потреба в визнанні (офіційному, неофіційному, соціальному, особистому тощо)
 - Потреба в саморозвитку (розвиток власних здібностей, знань, навичок тощо)
 - Потреба в спілкуванні (з однодумцями, військовими, експертами тощо)
 - Інші потреби (вказіть)
 - Важко відповісти
9. Як ви задовольняли або задовольняєте свої потреби, пов'язані з волонтерством?
- Залучав(ла) додаткові ресурси (шукав(ла) спонсорів, донорів, партнерів тощо)
 - Звертався(лась) за підтримкою (до державних органів, громадських організацій, родини, друзів тощо)
 - Проходив(ла) навчання (відвідував(ла) тренінги, семінари, вебінари, курси тощо)
 - Отримував(ла) визнання (сертифікати, нагороди, подяки, відгуки, рекомендації тощо)
 - Працював(ла) над саморозвитком (читав(ла) літературу, вдосконалював(ла) знання, навички, компетенції тощо)
 - Спілкувався(лась) з іншими (волонтерами, військовими, експертами, наставниками тощо)
 - Інші способи (вказіть)
 - Важко відповісти
10. Як ви оцінюєте свої результати волонтерської діяльності?
- Дуже задоволений(а)
 - Задоволений(а)
 - Незадоволений(а)
 - Дуже незадоволений(а)
 - Важко відповісти

11. Як ви оцінюєте вплив волонтерської діяльності на ваше життя?
- Позитивний
 - Негативний
 - Нейтральний
 - Важко відповісти
12. Чи плануєте ви продовжувати займатися волонтерством у майбутньому?
- Так
 - Ні
 - Важко відповісти
13. Які поради ви б дали іншим людям, які хочуть займатися волонтерством?
- Знайдіть справу, яка вам цікава і близька за духом
 - Долучайтеся до волонтерських організацій, які мають досвід і репутацію
 - Будьте відповідальні, ініціативні, комунікабельні і готові до навчання
 - Не бійтеся викликів, але дбайте про своє здоров'я і психіку
 - Насолоджуйтеся процесом і результатами волонтерства

Гайд для фокус групового дослідження

Цільова аудиторія: волонтери, які займаються різними видами допомоги українським військовим та постраждалим від збройної агресії Росії, а також їхні родини, друзі, колеги.

Кількість та тривалість фокус груп. Рекомендується провести 4-6 фокус груп по 6-10 учасників у кожній. Тривалість кожної фокус групи - 1,5-2 години.

Сценарій фокус групи

Вступ

- Привітати учасників, представитися, розповісти про мету та хід дослідження, правила фокус групи, попросити дозвіл на запис та анонімність.
- Попросити учасників представитися, назвати своє ім'я, вік, професію, регіон проживання та вид допомоги, яким вони займаються.

Основна частина

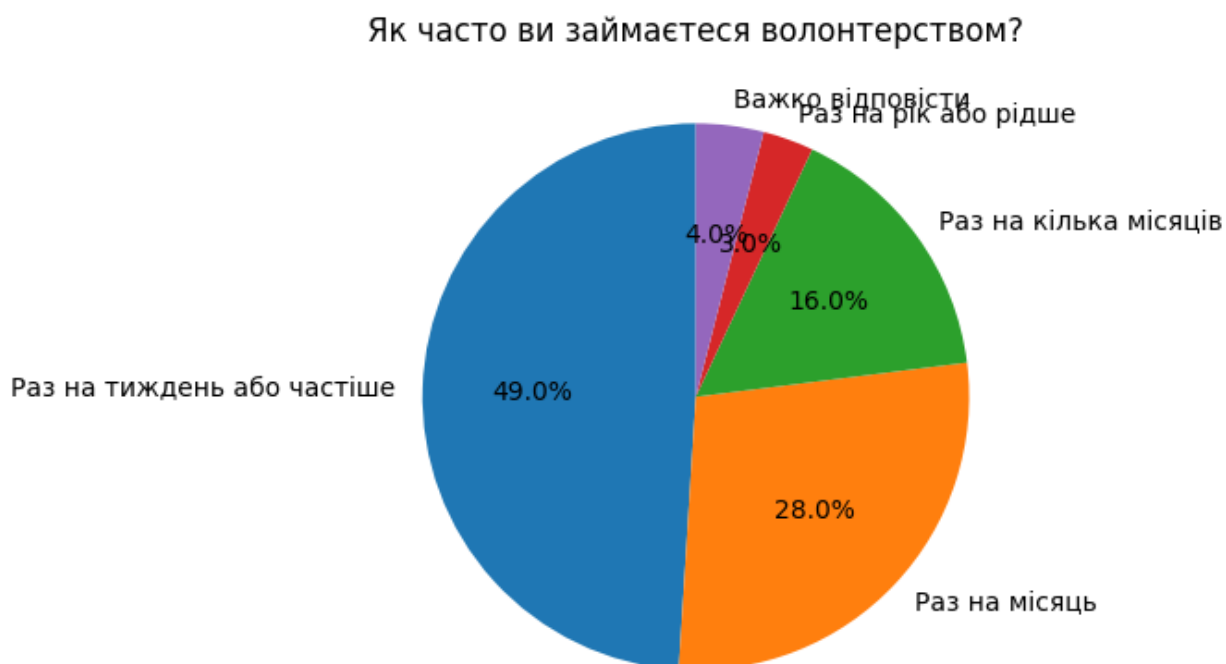
- Як ви стали волонтерами? Що вас спонукало до цього кроку?
- Як ви організовуєте свою волонтерську діяльність? Чи належите ви до якоїсь волонтерської організації? Як ви знаходите ресурси, партнерів, однодумців?
- Які види допомоги ви надаєте українським військовим та постраждалим від збройної агресії Росії? Як ви визначаєте їхні потреби та пріоритети?
- Які виклики ви зустрічаєте у своїй волонтерській діяльності? Як ви їх подолаєте?
- Які потреби ви відчуваєте, займаючись волонтерством? Як ви їх задовольняєте?
- Як ви оцінюєте свої результати волонтерської діяльності? Як ви отримуєте зворотний зв'язок від тих, кому ви допомагаєте?
- Як ви оцінюєте вплив волонтерської діяльності на ваше життя? Як вона впливає на ваші цінності, погляди, настрій, здоров'я, роботу, родину, друзів?
- Чи плануєте ви продовжувати займатися волонтерством у майбутньому? Які у вас є плани та очікування?

Заключна частина

- Подякувати учасникам за участь, попросити дати загальну оцінку фокус групи, запропонувати частування, роздати анкети для збору додаткових даних (за бажанням).
- Зробити короткий підсумок основних висновків фокус групи, зафіксувати ключові цитати, відзначити особливості групової динаміки.

3.2 Рекомендації щодо підвищення ефективності волонтерської діяльності

Організувавши пілотажне онлайн опитування за допомогою Google Forms, я успішно зібрав відгуки від 90 респондентів. Опитування проводилося 28 жовтня- 5 листопада 2023 року Цільова аудиторія була волонтери та працівники благодійних організацій. Нижче наведений аналіз окремих результатів.

Більшість волонтерів серед вашої аудиторії займаються волонтерством раз на тиждень або частіше (49%). Це свідчить про те, що волонтерство є важливою частиною їхнього життя і регулярною звичкою.

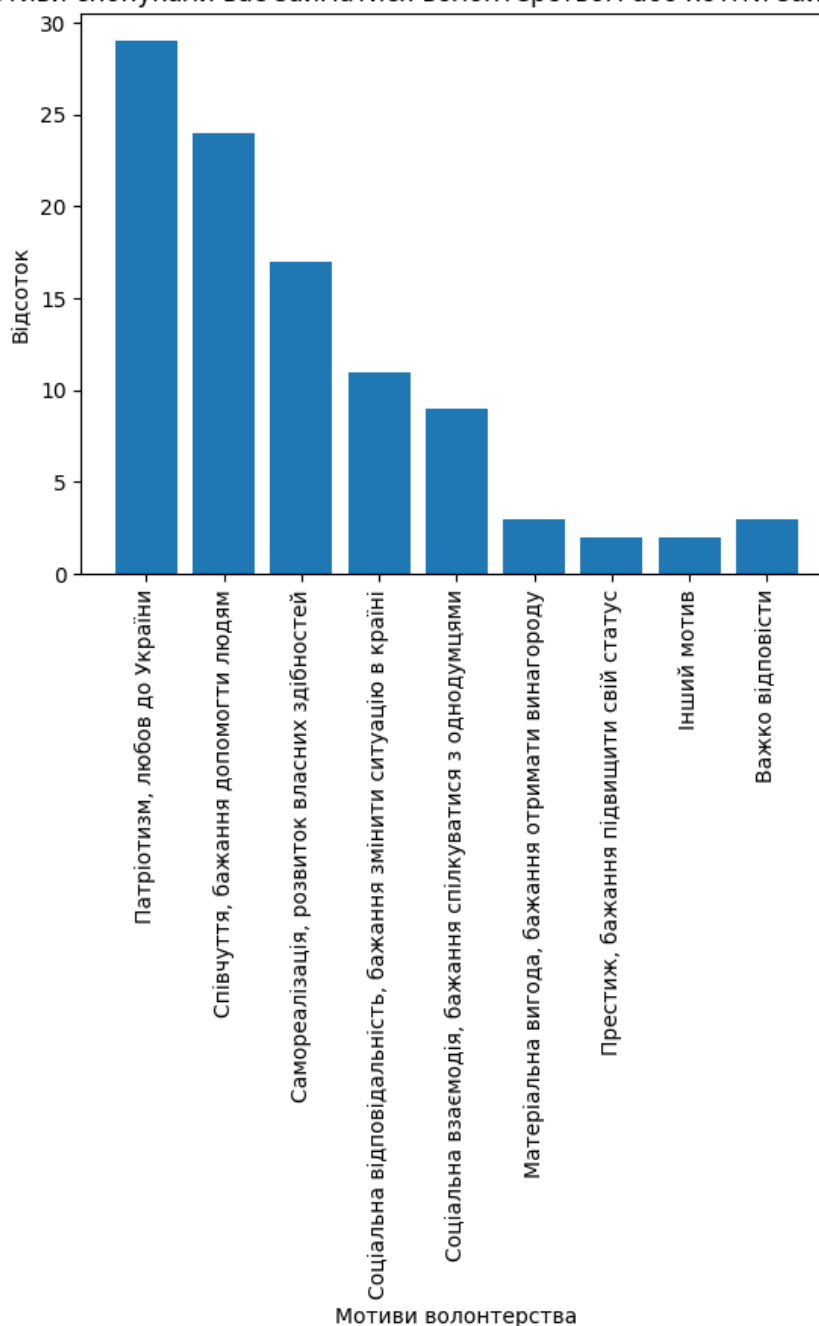
Другою за поширеністю частотою волонтерства є раз на місяць (28%). Це може означати, що ці люди мають певний графік або проект, який вони підтримують, або що вони волонтерять за потреби.

Третьою за поширеністю частотою волонтерства є раз на кілька місяців (16%). Це може вказувати на те, що ці люди волонтерять за можливості, або що вони вибирають волонтерські акції, які відповідають їхнім інтересам або цілям.

Найменшою частотою волонтерства є раз на рік або рідше (3%). Це може свідчити про те, що ці люди не мають багато часу або бажання волонтерити, або що вони не знаходять волонтерських можливостей, які б їм підходили.

Значна частина респондентів (4%) відповіла, що важко відповісти на питання про частоту волонтерства. Це може означати, що вони не займаються волонтерством взагалі, або що вони не мають стабільної частоти волонтерства, або що вони не вважають свою діяльність за волонтерство.

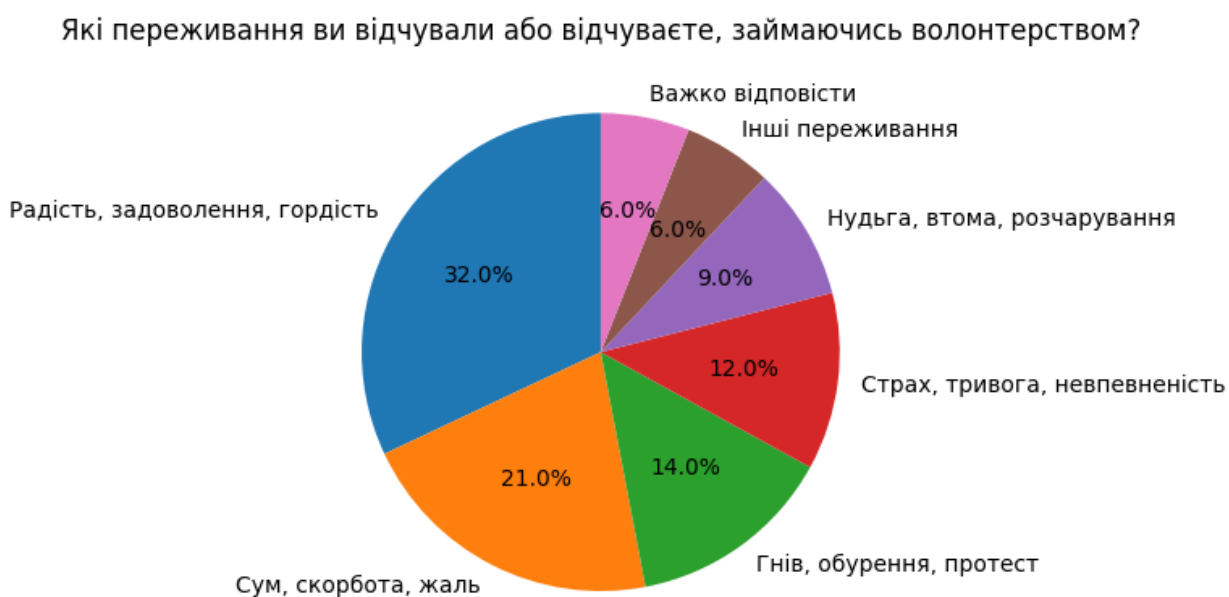
Які мотиви спонукали вас займатися волонтерством або хотіти займатися ним?

Найпоширенішими мотивами волонтерства є патріотизм, любов до України (29%) та співчуття, бажання допомогти людям (24%). Це свідчить про те, що респонденти мають сильне почуття національної приналежності та гуманітарних цінностей.

Наступним за популярністю мотивом волонтерства є самореалізація, розвиток власних здібностей (17%). Це означає, що респонденти бачать волонтерство як спосіб покращити свої навички, знання та компетентності.

Інші мотиви волонтерства, які були згадані респондентами, включають соціальну відповідальність, бажання змінити ситуацію в країні (11%), соціальну взаємодію, бажання спілкуватися з однодумцями (9%), матеріальну вигоду, бажання отримати винагороду (3%), престиж, бажання підвищити свій статус (2%), інший мотив (2%) та важко відповісти (3%).

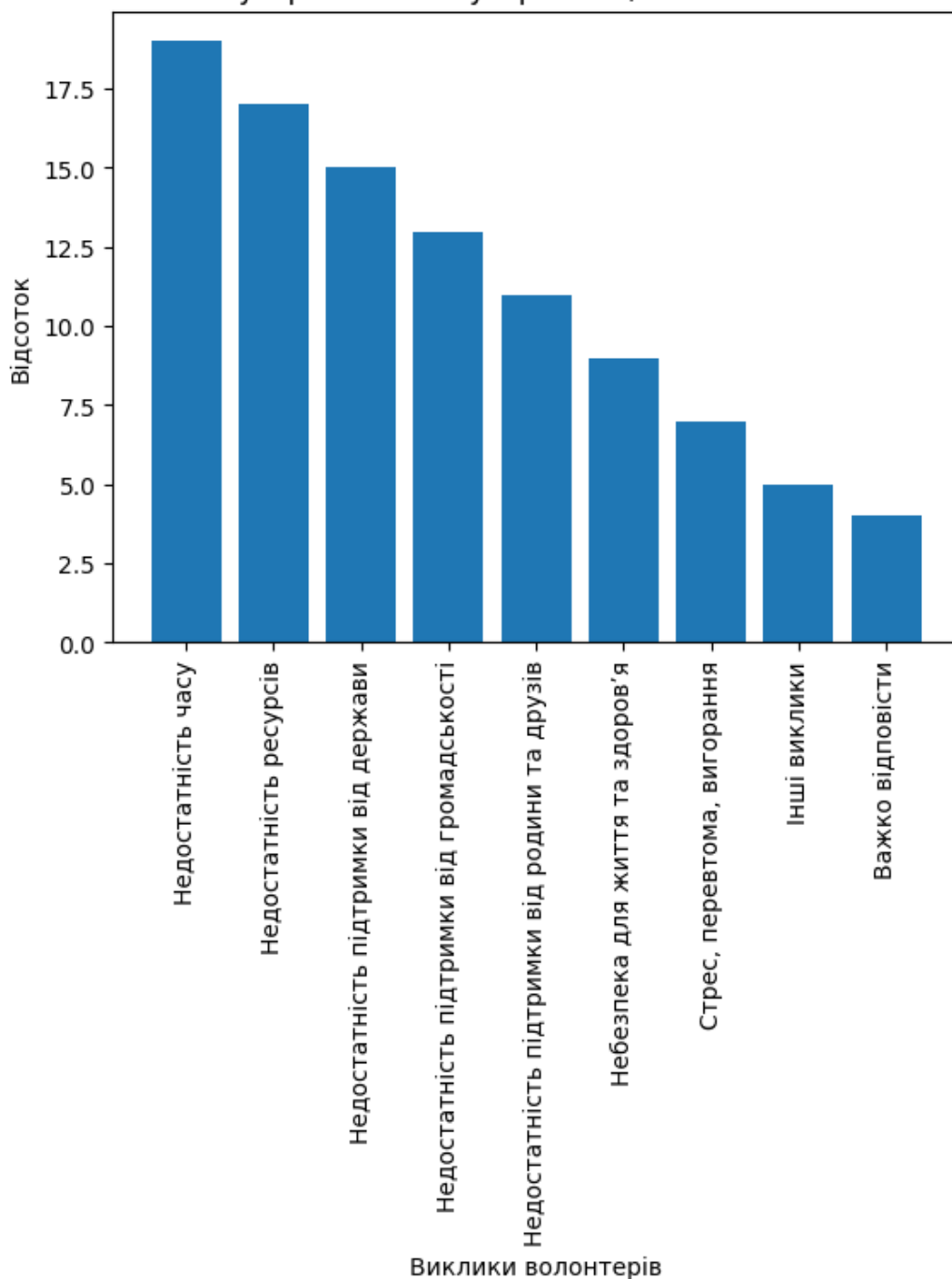

Найпоширенішими переживаннями волонтерів є радість, задоволення, гордість (32%). Це свідчить про те, що вони отримують позитивні емоції від своєї добродійної діяльності. Як відомо, волонтерство підвищує рівень щастя та здоров'я людей (Cho H, Lee H-W and Kim T 2023)

Наступними за поширеністю переживаннями волонтерів є сум, скорбота, жаль (21%). Це може означати, що респонденти стикаються з труднощами або стражданнями людей, яким вони допомагають.

Інші переживання волонтерів, які були згадані вашими респондентами, включають гнів, обурення, протест (14%), страх, тривога, невпевненість (12%), нудьга, втома, розчарування (9%), інші переживання (6%) та важко відповісти (6%).

Які виклики ви зустрічали або зустрічаєте, займаючись волонтерством?

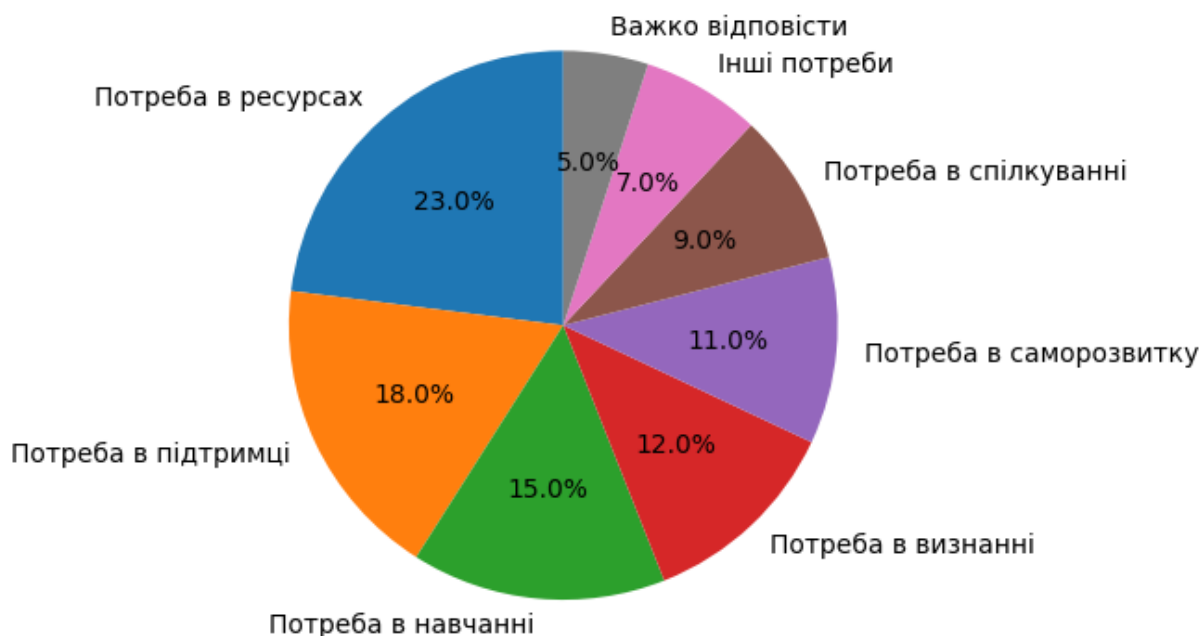

Найбільшим викликом для волонтерів є недостатність часу (19%), яка перешкоджає їм присвятити більше уваги та енергії своїй волонтерській діяльності. Це свідчить про те, що волонтери часто поєднують своє волонтерство з іншими сферами життя, такими як робота, навчання, сім'я тощо.

Другим за важливістю викликом для волонтерів є недостатність ресурсів (17%), які необхідні для ефективного здійснення волонтерської діяльності. Це свідчить про те, що волонтери стикаються з проблемами фінансування, матеріального забезпечення, технічної підтримки тощо.

Третім за важливістю викликом для волонтерів є недостатність підтримки від держави (15%), яка могла б сприяти розвитку та популяризації волонтерської діяльності. Це свідчить про те, що волонтери відчують недооцінку та невизнання своєї ролі в суспільстві з боку державних органів.

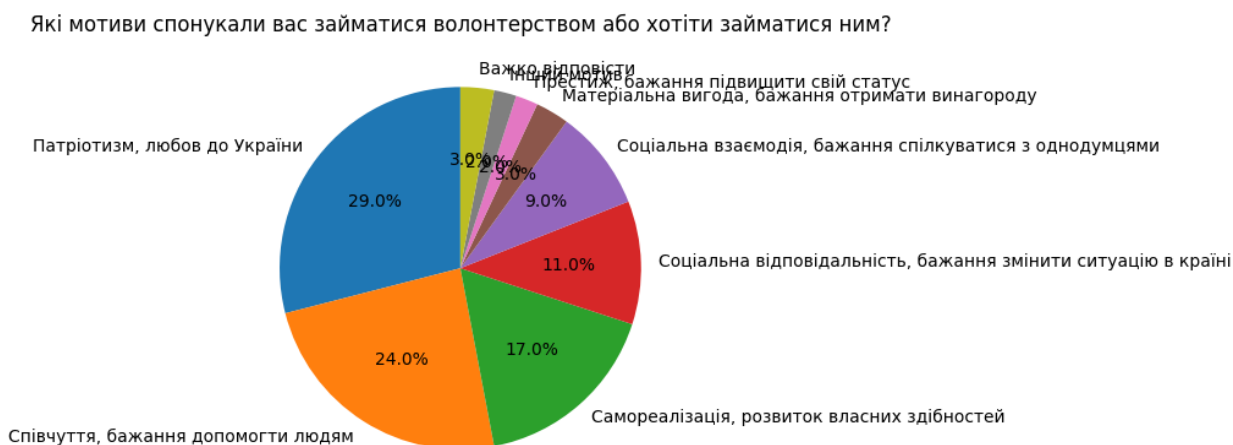
Які потреби ви відчували або відчуваєте, займаючись волонтерством?

Найбільшою потребою волонтерів є потреба в ресурсах (23%), які дозволяють ефективно здійснювати волонтерську діяльність. Це свідчить про те, що волонтери часто зіштовхуються з проблемами фінансування, матеріального забезпечення, технічної підтримки тощо.

Другою за важливістю потребою волонтерів є потреба в підтримці (18%), яка допомагає волонтерам відчувати себе неодмінною частиною суспільства, яка робить важливу справу. Це свідчить про те, що волонтери цінують визнання та заохочення від держави, громадськості, родини та друзів.

Третьою за важливістю потребою волонтерів є потреба в навчанні (15%), яка дозволяє волонтерам підвищувати свою кваліфікацію, знання та навички, необхідні для волонтерської діяльності. Це свідчить про те, що волонтери прагнуть до саморозвитку та постійного вдосконалення своїх здібностей.

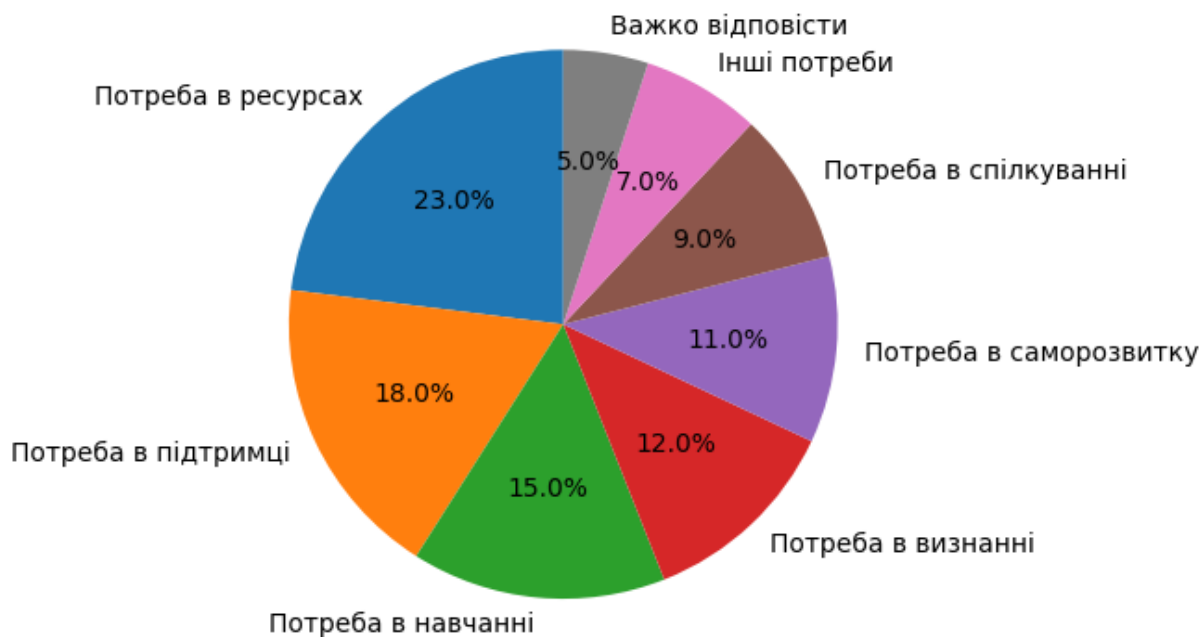

Найпоширенішими мотивами волонтерства є патріотизм, любов до України (29%) та співчуття, бажання допомогти людям (24%). Це свідчить про те, що респонденти мають сильне почуття національної приналежності та гуманітарних цінностей.

Наступним за популярністю мотивом волонтерства є самореалізація, розвиток власних здібностей (17%). Це означає, що респонденти бачать волонтерство як спосіб покращити свої навички, знання та компетентності.

Інші мотиви волонтерства, які були згадані респондентами, включають соціальну відповідальність, бажання змінити ситуацію в країні (11%), соціальну взаємодію, бажання спілкуватися з однодумцями (9%), матеріальну вигоду, бажання отримати винагороду (3%), престиж, бажання підвищити свій статус (2%), інший мотив (2%) та важко відповісти (3%).

Які потреби ви відчували або відчуваєте, займаючись волонтерством?

Найбільшою потребою волонтерів є потреба в ресурсах (23%), які дозволяють ефективно здійснювати волонтерську діяльність. Це свідчить про те, що волонтери часто зіштовхуються з проблемами фінансування, матеріального забезпечення, технічної підтримки тощо.

Другою за важливістю потребою волонтерів є потреба в підтримці (18%), яка допомагає волонтерам відчувати себе неодмінною частиною суспільства, яка робить важливу справу. Це свідчить про те, що волонтери цінують визнання та заохочення від держави, громадськості, родини та друзів.

Третьою за важливістю потребою волонтерів є потреба в навчанні (15%), яка дозволяє волонтерам підвищувати свою кваліфікацію, знання та навички, необхідні для волонтерської діяльності. Це свідчить про те, що волонтери прагнуть до саморозвитку та постійного вдосконалення своїх здібностей.

Волонтерська діяльність є важливим способом внесення свого вкладу в суспільство, підтримки людей, які потребують допомоги, та розвитку власних здібностей. Однак, щоб волонтерство було ефективним та задовільним, необхідно враховувати різні аспекти, які впливають на його якість та результативність. На основі проведеного опитування та даних з інтернету, я

пропоную такі рекомендації щодо підвищення ефективності волонтерської діяльності:

Забезпечити волонтерів необхідними ресурсами, такими як фінанси, матеріали, техніка тощо. Це дозволить волонтерам ефективно здійснювати свою діяльність, не витрачаючи свої особисті кошти або залежати від ненадійних джерел. Для цього можна залучати спонсорів, донорів, партнерів, які підтримують вашу місію та готові надати ресурси. Також можна використовувати онлайн-платформи для збору коштів, які дозволяють презентувати ваш проект та отримувати пожертви від громадськості.

Створити мережу підтримки волонтерів, яка включає інших волонтерів, організації, родину та друзів, які можуть надавати моральну та професійну допомогу. Це допоможе волонтерам відчувати себе частиною спільноти, отримувати поради, заохочення, визнання та відгуки. Для цього можна організувати зустрічі, заходи, тренінги, де волонтери можуть спілкуватися, обмінюватися досвідом, навчатися один від одного. Також можна використовувати соціальні мережі, такі як Facebook або LinkedIn, для створення груп, де волонтери можуть ділитися інформацією, новинами, історіями успіху тощо.

Організувати навчальні сесії, семінари, вебінари тощо для підвищення знань, навичок та компетентностей волонтерів, пов'язаних з їхньою діяльністю. Це сприятиме розвитку волонтерів як професіоналів, підвищить їхню мотивацію та впевненість, дозволить їм виконувати свої обов'язки якісніше та ефективніше. Для цього можна залучати експертів, тренерів, наставників, які можуть передавати волонтерам свої знання, досвід, поради. Також можна використовувати онлайн-ресурси, такі як Coursera або Udemy, де волонтери можуть знайти безкоштовні або недорогі курси з різних тем, які стосуються їхньої діяльності.

Просувати волонтерську діяльність в суспільстві, підвищувати її престиж та визнання, вимагати більшої уваги та підтримки від державних органів. Це допоможе волонтерам відчувати себе цінними та корисними,

збільшити їхній вплив та авторитет, залучити більше людей до волонтерської діяльності. Для цього можна проводити кампанії, акції, заходи, де волонтери можуть демонструвати свою діяльність, розповідати про свої досягнення, виклики, потреби. Також можна використовувати ЗМІ, та соціальні мережі такі як YouTube або Instagram, для створення відео, фото, історій, які показують роботу волонтерів, їхні емоції, враження, результати.

Висновки до третього розділу

Дослідження про волонтерство серед волонтерів та працівників благодійних організацій виявило декілька ключових висновків. Волонтерство для більшості аудиторії стало регулярною звичкою, виконуваною щотижня або щомісяця. Проте, існують і ті, хто займається цим менш часто, вибираючи акції за своїми можливостями або інтересами. Головними мотивами для волонтерства є почуття патріотизму, любов до України та бажання допомагати людям. Також важливою є самореалізація через розвиток власних здібностей. Волонтерство викликає радість, задоволення, гордість, але також може приносити сум, скорботу та інші важкі емоції через стикання з труднощами і стражданнями інших. Багато волонтерів стикаються з викликами, такими як нестача часу, ресурсів та недостатність підтримки від держави. Це ускладнює їхню волонтерську діяльність та сприяє відчуттю необхідності у підтримці. Волонтери найбільше потребують ресурсів для ефективного волонтерства, підтримки для відчуття своєї важливості та визнання, а також можливості навчатися для постійного розвитку у волонтерській справі.

Ці висновки підкреслюють як важливість волонтерської діяльності для респондентів, так і труднощі, з якими вони зіштовхуються у цьому процесі. Важливо надавати їм необхідну підтримку та ресурси для того, щоб зберігати і підтримувати цю цінну громадську діяльність.

Базуючись на висновках дослідження щодо волонтерської діяльності, наведемо рекомендації, які можуть сприяти підвищенню ефективності цієї справи:

1. Збільшення доступу до ресурсів.

- фінансова підтримка: залучення фінансування від держави, бізнесу або приватних фондів для забезпечення волонтерів необхідними ресурсами та інструментами для їхньої діяльності.

- технічна підтримка: забезпечення доступу до технологій та інноваційних засобів для полегшення організації та здійснення волонтерських заходів.

2. Підвищення свідомості та популяризація.

- кампанії та освітні програми: проведення інформаційних кампаній та освітніх програм, щоб привернути увагу громадськості та залучити більше людей до волонтерської діяльності.

- публічна підтримка: залучення впливових осіб, громадських діячів та медіа для підтримки та популяризації волонтерської справи.

3. Розвиток програм навчання та підтримки:

- навчальні ініціативи: створення програм навчання для волонтерів для підвищення їхньої кваліфікації та здобуття нових навичок, які підвищать їхню ефективність.

- психологічна підтримка: забезпечення доступу до психологічної підтримки для волонтерів, які можуть стикатися з емоційними труднощами у зв'язку зі своєю діяльністю.

4. Підтримка волонтерів на різних рівнях:

- громадська підтримка: залучення громадськості до підтримки та визнання волонтерської роботи, що може стимулювати волонтерів та збільшувати їхню мотивацію.

- державна підтримка: створення програм та політик, які підтримують волонтерські ініціативи та визнають важливість цієї діяльності для суспільства.

5. Оптимізація управління та координації:

- ефективне управління ресурсами: створення системи управління, яка оптимізує розподіл ресурсів та координацію дій волонтерів для більшої ефективності.

- система звітності та оцінки: впровадження механізмів звітності та оцінки результативності, що допоможе визначати успішність програм та вчасно вносити корективи для підвищення ефективності.

ВИСНОВКИ

1. Систематизовано соціологічні підходи до вивчення волонтерського руху

У соціології існують різні підходи до вивчення волонтерських рухів, кожен з яких пропонує власну перспективу розгляду цієї явищної області. Наприклад, інституціональний підхід спрямований на розуміння волонтерства як частини суспільних норм і цінностей, вивчаючи, які установи (такі як релігійні організації, благодійні фонди) сприяють становленню та підтримці волонтерських рухів.

За структурно-функціональним підходом, волонтерство розглядається через призму його ролі в суспільних структурах та його впливу на функціонування суспільства. Цей підхід спрямований на розуміння, як волонтерські рухи виконують важливі функції та сприяють стабільності у суспільстві.

У рамках системного підходу вивчається волонтерство як частина більшої системи, де взаємодіють багато компонентів та підсистем. Цей підхід спрямований на аналіз взаємозв'язків між волонтерськими групами, організаціями та їхнім оточенням.

Діяльнісний підхід, з свого боку, акцентує увагу на самому процесі діяльності волонтерів: їх мотивації, конкретних діях, впливі та результативності їхньої роботи.

Груповий підхід вивчає волонтерство через призму груп та колективів, які об'єднуються для здійснення певних видів діяльності. Цей підхід спрямований на аналіз формування та функціонування волонтерських груп, їх внутрішніх відносин та динаміки.

Кожен з цих підходів має свої переваги та обмеження. Використання комбінації різних підходів дозволяє отримати більш повне та різностороннє розуміння волонтерських рухів та їхнього місця в суспільстві.

2. Розглянуто поняття та сутність волонтерства з урахуванням контексту воєнного конфлікту.

Волонтерський рух представляє собою складне та різнобічне соціальне явище, що аналізується з різних точок зору, включаючи соціологічні, психологічні, культурологічні та інші аспекти. Соціологічний підхід дозволяє спостерігати за волонтерством як складовою громадянського суспільства та досліджувати його в контексті соціальних відносин та структур.

Волонтерство - це не просто безоплатна та добровільна допомога іншим, воно є виявом громадянської активності та спрямованості на загальне благо. Поняття волонтерства охоплює не лише участь у благодійних акціях або гуманітарній допомозі, але й активну участь у соціальних процесах, політичній активності та формуванні суспільних цінностей.

Суть волонтерства полягає в здатності індивідів діяти добровільно та без оплати, виявляючи ініціативу та бажання надавати допомогу іншим. Волонтерство виступає як важливий фактор у формуванні спільноти та поліпшенні соціального оточення.

Волонтерство в контексті воєнного конфлікту виражає безоплатну та добровільну участь осіб у різних видах підтримки та допомоги, спрямованих на підтримку та захист людей, які постраждали внаслідок війни. Це добровільна діяльність осіб, що виявляють бажання та готовність надавати допомогу, без отримання фінансової винагороди чи іншої матеріальної компенсації.

Волонтерство в умовах військового конфлікту охоплює широкий спектр дій, включаючи підтримку бійців та їх родин, надання гуманітарної допомоги (медична допомога, доставка продуктів та речей першої необхідності), психологічну підтримку для тих, хто пережив травми та втрати від війни, відновлення та реконструкцію інфраструктури в постраждалих районах тощо.

Сутність волонтерства в умовах військового конфлікту базується на ідеї добровільності, самовідданості та громадянської активності. Люди, що займаються волонтерською діяльністю в цих умовах, проявляють високий

рівень емпатії та соціальної відповідальності, виявляючи бажання допомогти тим, хто потребує допомоги через воєнний конфлікт.

Волонтерство в такому контексті також відображає мобілізацію суспільства, об'єднання громадян навколо спільної мети допомогти постраждалим від війни, підтримати військових, що захищають країну, та зменшити негативні наслідки військових дій для цивільного населення.

3. Проаналізовано особливості українського волонтерського руху в умовах збройної російської агресії

Волонтерський рух, який активізувався під час збройної агресії, став важливим внутрішнім ресурсом громадянського суспільства. Він об'єднав активних та свідомих громадян, волонтерські організації в Україні та за її межами для підтримки цінностей миру, безпеки, відповідальності та гуманізму.

Отриманий українським суспільством досвід волонтерства надзвичайно цінний як для мобілізації внутрішніх ресурсів громадянського суспільства для вирішення поточних завдань та подолання викликів, так і для стратегічного використання післяконфліктного відновлення країни, сприяючи розвитку громадянського суспільства в Україні та її становленню як сучасної європейської держави.

Дослідження підтверджують широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових та мережевих засобів у волонтерській діяльності в Україні. Це свідчить про тенденцію до інституціоналізації волонтерства через використання платформ та мереж.

Основні тенденції у розвитку українського волонтерства на даному етапі включають значне зростання рівня інституціоналізації волонтерського руху, формування потужних волонтерських структур, розширення спектру та масштабу допомоги волонтерських організацій та активне використання сучасних ІКТ та мережевих технологій для організації волонтерської діяльності та сприяння взаємодії з цільовими групами.

Ці напрями визначають стратегію державної політики розвитку волонтерства в Україні, сприяючи протидії збройній агресії та відновленню країни після конфлікту.

Досвід українського волонтерства сприяв зміцненню національної, економічної, соціальної та продовольчої безпеки країни, збереженню людського потенціалу та військової обороноздатності, а також в подоланні наслідків війни.

Потужний потенціал українського волонтерства, разом із міжнародною підтримкою та благодійництвом, спрямованим на допомогу Україні, сприяє відновленню країни після конфлікту, підтримує культуру миру та безпеки на міжнародному рівні, а також сприяє формуванню системи колективної безпеки в Європі та міжнародній співпраці.

Позитивні зміни в галузі волонтерства переважають над негативними. Люди розглядають волонтерство як свою обов'язкову участь, оскільки вони не можуть бездіяльно спостерігати, поки наші захисники захищають нас і нашу країну.

Під час інформаційних кампаній важливо акцентувати увагу на соціальній користі волонтерства та пояснювати, чому саме зараз долучення до цієї справи має велике значення. Нашим основним завданням наразі є максимальне мобілізування українців для допомоги державі.

Волонтери відчують задоволення від своєї діяльності, вони реалізують себе та відчують свою важливість для України. Це надихає їх продовжувати допомагати, залучати нових учасників і звертати увагу інших країн, які також можуть надавати допомогу.

4. Сформульовано рекомендації з підвищення ефективності волонтерської діяльності в умовах збройного конфлікту на основі отриманих результатів дослідження.

Дослідження, проведене серед волонтерів та працівників благодійних організацій, виявило кілька ключових висновків. Більшість учасників мають

регулярну участь у волонтерській діяльності, що відбувається щотижня або щомісяця. Тим не менш, є й ті, хто займається цим рідше, віддаючи перевагу діям, які відповідають їхнім можливостям чи інтересам. Основними мотивами для волонтерства є почуття патріотизму, любов до України та бажання допомогти іншим. Важливою також є самореалізація через розвиток власних здібностей. Волонтерство надихає на радість, задоволення та гордість, але також може викликати сум, скорботу та інші важкі емоції через стикання з труднощами та стражданнями інших. Багато волонтерів стикаються з викликами, такими як обмежений час, ресурси та недостатність підтримки від держави. Це ускладнює їхню волонтерську діяльність та збільшує потребу у підтримці.

Ці висновки підкреслюють як важливість волонтерської діяльності для респондентів, так і труднощі, з якими вони зіштовхуються у цьому процесі. Важливо забезпечити їм необхідну підтримку та ресурси для збереження та підтримки цієї цінної громадської діяльності.

За результатами дослідження волонтерської діяльності, можна запропонувати такі заходи для її покращення:

- Забезпечити волонтерам достатньо ресурсів та інструментів для їхньої діяльності, шукаючи фінансування від держави, бізнесу або приватних фондів та використовуючи технології та інновації для полегшення організації та здійснення волонтерських заходів.

- Просувати волонтерську справу в суспільстві, проводячи інформаційні кампанії та освітні програми для залучення більше людей до волонтерської діяльності та отримуючи підтримку та популяризацію від впливових осіб, громадських діячів та медіа.

- Розвивати програми навчання та підтримки для волонтерів, створюючи програми навчання для підвищення їхньої кваліфікації та здобуття нових навичок та забезпечуючи доступ до психологічної підтримки для волонтерів, які можуть стикатися з емоційними труднощами у зв'язку зі своєю діяльністю.

- Підтримувати волонтерів на різних рівнях, залучаючи громадськість до підтримки та визнання волонтерської роботи, що може стимулювати волонтерів та збільшувати їхню мотивацію, та створюючи програми та політики, які підтримують волонтерські ініціативи та визнають важливість цієї діяльності для суспільства.

- Оптимізувати управління та координацію волонтерської діяльності, створюючи систему управління, яка оптимізує розподіл ресурсів та координацію дій волонтерів для більшої ефективності, та впроваджуючи механізми звітності та оцінки результативності для визначення успішності програм та вчасного внесення коректив для підвищення ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. А. Архетипні засади моделювання соціальних процесів / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Публічне урядування. – 2016. – № 2. – С. 34-47.
2. Беспалова К.О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – №2. – С. 67-71.
3. Благодійність у часи війни, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/08/doslidzhennya-2022-1.pdf>
4. Болотова В. А. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності / В. А. Болотова, Н. О. Ляшенко, Т. М. Байдак // Грані. – 2018. – №9. – Т. 21. – С. 48-57.
5. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху / Я. Буздуган // Віче. – 2013. – №13. – С. 7–10.
6. Вашкович В. В. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави / В. В. Вашкович, В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 200 с.
7. Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги / В. Вашкович // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – Вип. 2. – С. 44-47.
8. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. – Київ, 2016. – 448 с.
9. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах / В. Смаль, О. Позняк. – К., 2016. – 93 с.
10. Волонтерство // Український форум благодійників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufb.org.ua/sector->

blagodijnosti/privatnablagodijnist/instrumenti-privatnoi-filantropii/
volonterstvo.htm <https://ufb.org.ua>

11. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.
12. Горбачевський Т. С. Мережа волонтерських організацій допомоги АТО (2014–2017 роки) / Т. С. Горбачевський // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки. – 2019. – № 16. – С. 124-131.
13. Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36с.
14. Григоренко І. О. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навчальний посібник для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка» / І. О. Григоренко, Н. М. Савельєва. – Полтава: ПНПУ, 2017. – 100 с.
15. Гусак Н. Є. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами / Н. Є. Гусак, Т. В. Семигіна, С. О. Трухан // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2014. – Вип. 2 (22). – С. 161-167.
16. Жужа Л. О. Модифікація функцій громадянського суспільства під впливом антитерористичної операції в Україні / Л. О. Жужа // Сучасне суспільство. – 2016. – Вип. 1. – С. 76-86.
17. Загальна декларація волонтерів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70zagalna_deklaracya_volonterv.
18. Зима О. Г. Особливості волонтерства та його розвиток в Україні: препринт / О. Г. Зима. – Харків: ХНЕУ, 2011. – 48 с.
19. Ібрагім Ю. Соціальна робота щодо просвіти внутрішньо переміщених осіб / Ю. Ібрагім, І. Цибуліна // Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи: тези доповідей IV Всеукраїнської з

міжнародною участю науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 19 квітня 2019 р. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. – С. 133-136

20. Івачевська О. В. Соціальні конфлікти в сім'ї: теоретична модель / О. В. Івачевська // Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2017. – Вип. 40 (43). – С. 139-146.

21. Ільчук Л.І., Давидюк О.О., Плечко С.П., Петренко Ю.М., Куц О.І., Голубкова І.В., Штихалюк О.М. – Вивчення практики щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського союзу з метою її запровадження в Україні: Звіт про науково-дослідницьку роботу - Київ-2014 – 117с.

22. Карпач Н. І. Особливості розвитку молодіжної участі у волонтерській діяльності / Н. І. Карпач, С. П. Олешак // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18; кн. 1. – С. 351-360.

23. Коваль Г. В. Волонтерство як складний соціально-психологічний феномен / Г. В. Коваль // Технології розвитку інтелекту. – 2017. – Т. 2. № 6.

24. Комарова О. О. Соціально-економічна захищеність внутрішньо переміщених осіб в Україні / О. О. Комарова, О. С. Славіна // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2017. – Вип. 75. – С. 128-135.

25. Костючков С. К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства: Навчальний посібник / С. К. Костючков. – Херсон: Айлант, 2016. – 256 с.

26. Крапівіна Г. О. Світовий волонтерський рух: стан і статус / Г. О. Крапівіна // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 73-76.

27. Лєскова Л. Ф. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами / Л. Ф. Лєскова, А. Ю. Костирко // Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні та шляхи їх вирішення: наук.-практ. круглий стіл (м. Чернігів, 23 травня 2017 р.): тези доповідей. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – С. 65-68.

28. Ліпкан В. Правова природа феномена інформаційного волонтерства / В. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – Вип. 1. – С. 121-131.

29. Лях Т. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми / Т. Лях // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. – №23(282). – Ч. 1. – С. 206-213.

30. Мазій І. В. Історичні аспекти становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в світі та Україні / І. В. Мазій // Державне управління: удосконалення та розвиток: Електронне наукове фахове видання. – 2015. – №10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1174>.

31. Макарова О. В. Реінтеграції внутрішньо переміщених осіб до місцевих ринків праці та запровадження активних програм зайнятості / О. В. Макарова // Ринок праці та зайнятість населення. – 2015. – № 1. – С. 7–10.

32. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика / М. І. Малиха // Грані. – 2015. – №8 (124). – С. 6-11.

33. Матвеев С. Ф. Соціальні аспекти волонтерського руху: минуле та сьогодення / С. Ф. Матвеев, І. О. Когут, Є. В. Гончаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1(3). – С. 161-165.

34. Матійчик А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства / А. В. Матійчик // Грані. – 2016. – № 8 (136). – С. 100-107.

35. Міненко Г. М. Волонтерський рух: становлення та розвиток / Г. М. Міненко, А. Л. Ігнатуша // Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). – Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка». – Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г. – 2017. – С. 133–137.

36. Муромцева Ю. І. Внутрішньо переміщені особи в Україні та їх вплив на ринок праці регіону / Ю. І. Муромцева // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Економіка. – 2015. – Вип. 15. – С. 124-131.
37. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику» / В. І. Надрага // Український соціум. – 2015. – № 1 (52). – С. 134-141.
38. Огорокова В. В. Образ нової соціальної реальності Постмодерну та форми його моделювання: монографія / В. В. Огорокова. – Одеса: ВМВ, 2018. – 288 с.
39. Павлюк К. С. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики / К. С. Павлюк. // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – С. 87–93.
40. Панькова О. В. Архетипові засади ресурсного потенціалу волонтерського руху в Україні / О. В. Панькова // Публічне урядування. 2016. – № 2. – С. 178-193.
41. Панькова О. В. Ресурсний потенціал волонтерського руху українського суспільства: дослідницька розвідка / О. В. Панькова, О. Ю. Касперович, О. В. Іщенко // Український соціум. – 2016. – 1(56). – С. 25-40.
42. Панькова О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи / О. В. Панькова, О. Ю. Касперович, О. В. Іщенко // Український соціум. – 2016. – 2(57). – С. 65-64.
43. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнновідновлення країни. Журнал європейської економіки Том 21. № 3 (82). Липень–вересень 2022. С.277-294.
44. Переселенці очима соціологів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://24tv.ua/news/showNews.do?neprohani_zaproszeni_realnij_obraz_pereselentsya_na_lvivshhini&objectId=540386

45. Погрібна В. Л. Волонтерство як соціокультурний феномен: епістемологічні та аксіологічні аспекти аналізу/В.Л. Погрібна//Вісник Національного університету" Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.-2015.- № 4.-С. 185-196.

46. Погрібна В. Л. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців / В. Л. Погрібна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія. – 2016. – № 1. – С. 196-202.

47. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології. — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

48. Раєвська Я. М. Особливості та напрями соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні / Я. М. Раєвська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; Серія: соціально-педагогічна; за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. – 2020. – Вип. XXXIV.– С. 184-196.

49. Садова У. Я. Інтереси внутрішньо переміщених осіб в епіцентрі інституційних зусиль української держави / У. Я. Садова, Н. І. Андрусишин Регіональна економіка. – 2016. – № 1. – С. 196-198.

50. Самопочуття українців під час війни: емоції, очікування, особистий досвід – опитування у західних та центральних регіонах, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/samopochuttya-ukraintsiv-pid-chas-viyni-emotsii->

ochikuvannya-osobistiy-dosvid-opituvannya-u-zakhidnikh-ta-tsentralnikh-regionakh -

51. Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішніх переміщених осіб / Т. В. Семигіна, Н. Є. Гусак, С. О. Трухан // Український соціум. – 2015. № 2 (53). – С. 65–72.

52. Сидоренко К. О. Перспективи розвитку регулювання волонтерської діяльності в Україні / К. О. Сидоренко // Право і суспільство. – 2012. – № 4. – С. 133-137.

53. Томіна В. Ю. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності / В. Ю. Томіна, А. З. Пашаєв // Південно-український правничий часопис. – 2019. – Вип. 2. – С. 13-16.

54. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин / І. М. Тохтарова. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_5

55. Чухрай М. Інституціалізація волонтерського руху в Україні: реалії та перспективи / М. Чухрай // Соціологічні студії. – 2013. – № 1(2). – С. 104-108.

56. Школа волонтерів: Навчальний посібник / За заг.ред. Г.С.Скитьової К: 2016– 166 с.

57. Перспективи розвитку волонтерського руху у контексті проблем ВПО: результати якісного дослідження
<https://activegroup.com.ua/2022/09/22/perspektivi-rozvitku-volonterskogo-ruxu-u-konteksti-problem-vpo-rezultati-yakisnogo-doslidzhennya/>